

سیاست‌های پیشران جهت و هدف در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران

مهدی مرادی^۱ | مهرداد فضلعلی^۲

چکیده

مدیریت راهبردی صنعت دفاعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان سازه دفاعی و امنیتی کشور از منظر جهت و هدف، است می‌بایست مورد رصد و مراقبت باشد. این رصد و مراقبت همسویی و هماهنگی لازم در سطوح راهبردی با سایر اجزاء و عناصر قدرت دفاعی کشور را فراهم می‌سازد. این تحقیق به دنبال آن است تا سیاست‌های پیشران جهت و هدف مدیریت راهبردی صنعت دفاعی کشور را احصاء و تعیین نماید. بدون شک، صنعت دفاعی کشور از ویژگی‌ها و وجوه متمایزی بهره‌مند است که در سالیان اخیر تحت مدیریت و فرماندهی راهبردی حاکم بر سازمان‌های دفاعی و امنیتی کشور، به‌دست آمده و نهادینه شده است. مسئله تحقیق، نقصان علمی در آشکارسازی و برجسته نمودن اهمیت جهت‌دار بودن و هدفمند بودن نظامات مدیریتی دفاعی کشور و غیر تصادفی بودن دستاوردهای این بخش است. هدف این تحقیق احصاء این گزاره‌ها مبتنی بر یک روش تحقیق ساختاریافته و توسعه دانش مدیریت راهبردی صنعت دفاعی از منظر مدیریت و فناوری‌های نرم به‌عنوان ویژگی‌های بومی و اختصاصی حاکم بر صنعت دفاعی و بومی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران است. مهم‌ترین گزاره‌ها و اطلاعات برای دستیابی به هدف این پژوهش انتظارات رهبری نظام (امامین انقلاب اسلامی) و فرماندهی معظم کل قوا با تاکید تدبیر معظم‌له مبنی بر نقش معاون پشتیبانی فرماندهی کل قوا و اسناد بالادستی نظام است. در این تحقیق با استفاده روش تحلیل محتوای اسناد و ابزار پرسشنامه، سیاست‌های پیشران جهت و جهت در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران با ابتناء به تعبیر "الگو" از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی معظم کل قوا، احصاء و یافته‌های حاصل از این پژوهش، برای اولین بار در قالب بیست گزاره که بیانگر ویژگی‌های متمایز و بومی مدیریت راهبردی صنعت دفاعی از منظر جهت و هدف برای ساخت آینده صنعت دفاعی است، استخراج گردید.

کلیدواژه‌ها: سیاست‌های پیشران جهت؛ هدف؛ مدیریت راهبردی؛ صنعت دفاعی

DOR: 20.1001.1.10255087.1402.32.122.7.3

مقدمه و بیان مسئله

سیاست‌های کلی اصطلاحی است که در مقابل سیاست‌های جزئی قرار می‌گیرد و سیاست‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی، الگو را نقشه جامع دانسته‌اند که به ما می‌گوید به کدام سمت و برای کدام هدف داریم حرکت کنیم. بدون نقشه جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد، همچنان که در طول این سی سال به حرکت‌های هفت و هشتی، بی‌هدف و زیگزاگ مبتلا بودیم و به این در و آن زدیم. (خامنه‌ای، سید علی، ۱۰/۹/۸۹). در این پژوهش با توجه به تأکید مقام معظم رهبری بر دو عنصر یعنی جهت‌دار و هدف‌دار بودن الگو، تصریح شده است، در این تحقیق پژوهشگر سعی می‌کند ظرفیت جدیدی را در ادبیات مدیریت راهبردی صنعت دفاعی ارائه و آن را در فرایند تحقیق اثبات نماید. جهت حرکت مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران، در مرحله طرح‌ریزی راهبردی با ابتناء به ارزش‌های مکتبی، آرمان‌های نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، تدابیر و فرامین رهبری نظام و فرماندهی معظم کل قوا، قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام، قوانین و سایر اسناد بالادستی و نهایتاً تدوین ارکان جهت ساز صنعت دفاعی (نظیر چشم‌انداز، راهبردها، سیاست‌ها و اهداف کلان بالادستی) الزاماً می‌بایست همسو باشد؛ بنابراین بر این اساس الگوی مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران دارای سمت و جهت حرکت مشخص است (فضلعلی، ۱۴۰۰). در این تحقیق، سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران، برای مدیریت راهبردی صنعت دفاعی و جلوگیری از حرکت‌های هفت و هشتی (به تعبیر فرمانده معظم کل قوا) را احصاء شده است. از سوی دیگر با توجه به هدف صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران که همان خلق و ایجاد بخشی از قابلیت‌های دفاعی، تأمین بعد فناورانه آرایه قدرت دفاعی و تأمین‌مؤثر و به هنگام نیازهای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر نقش سکان‌داری معاونت پشتیبانی فرماندهی معظم کل قوا می‌باشد (فضلعلی، ۱۴۰۰) لازم است، سیاست پیشران ظرفیت تحقق این هدف را فراهم نماید. همان‌گونه که اشاره شد، رهبر معظم انقلاب در تبیین اهمیت هدف و جهت در الگو، بر "جلوگیری از حرکت‌های هفتی و هشتی بی‌هدف" تأکید دارند. این موضوع، مسئله اصلی این پژوهش در دامنه مدیریت راهبردی صنعت دفاعی کشور است. از سوی دیگر، نقصان علمی در نمایش اهمیت جهت‌دار بودن و هدفمند بودن

نظام‌اتسایسی مدیریتی دفاعی کشور و اثبات غیر تصادفی بودن دستاوردهای این بخش از کشور موضوعی است که می‌بایست در دفاع علمی از شیوه‌های کارآمد و بومی مدیریتی در صنعت دفاعی، به آن پرداخته شود. جهت و هدف از ارکان مدیریت راهبردی و از عوامل تضمین‌کننده دستیابی به اهداف راهبردی در افق چشم‌انداز، می‌باشند. از این رو گزاره‌هایی که می‌توانند جهت حرکت و جهت اهداف و برنامه‌ها و طرح‌های صنعت دفاعی را کنترل نمایند، می‌بایست در قالب فهرستی منسجم و مبتنی بر روش علمی استخراج و در فرایندهای مدیریت راهبردی و به‌ویژه مرحله طرح‌ریزی راهبردی مورداستفاده قرار گیرند. با توجه به موارد پیش‌گفته هدف اصلی از این پژوهش دستیابی به اصلی‌ترین گزاره‌های راهبردی در تعیین جهت و هدف مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران است.

بیان مسئله

با توجه به بررسی‌ها و یافته‌های پژوهشی به نظر می‌رسد آنچه تحت عنوان سیاست‌های پیشران جهت و هدف در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران اساساً بصورت یک کار علمی تبیین نشده است و اگر هم مواردی بوده است غالباً با اثربخشی کم و بصورت غیر نظام‌مند، بخشی و جاری است و از جامعیت لازم در توجه سیاست‌های پیشران جهت و هدف در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران بصورت اخص وجود ندارد. از طرفی صنایع دفاعی در چارچوب این نگرش عمده‌ترین‌موریت خویش را در پیاده‌سازی این سیاست‌های انگارد، این موضوع مهم با این سطح تاثیرگذاری ضرورت دارد در یک زنجیره مدیریتی فرایند تبیین سیاست‌های پیشران جهت و هدف در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران را احصاء و ارائه نماید.

این پژوهش برآن است که یکی از مسائل مهم راهبردی که معمولاً در صنعت دفاعی کشور مغفول مانده را مورد بررسی و واکاوی علمی قرار دهد بنابراین این پژوهش با توجه به تدبیر مقام معظم رهبریدر «سامان بخشیدن به مسئله تبیین سیاست‌های راهبردی در صنعت دفاعی» در نظر دارد به این مسئله اصلی تحقیق پاسخ دهد که سیاست‌های پیشران جهت و هدف در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران اساساً چیست؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر پژوهش‌ها و مطالعات متعددی در سطوح رساله دکتری، مقالات علمی و پژوهشی و مطالعات سازمانی در حوزه صنعت دفاعی انجام شده است. از جمله مهم‌ترین اسناد علمی در سطح رساله دکتری، می‌توان از طراحی الگوی مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران (فضلعلی، ۱۴۰۰)، الگوی مدیریت راهبردی سازمان‌های حاکمیتی - کسب و کاری، مورد مطالعه سازمان صنایع هوایی (حاجی آخوندی، ۱۳۹۷)، ارائه الگوی راهبردی نظام اکتساب سلاح و تجهیزات دفاعی در افق ۱۴۰۴ (فولادی، ۱۳۹۶)، الگوی مدیریت راهبردی دانش وزارت دفاع (شاه‌چراغی، ۱۳۹۵)، طراحی مدل تأثیر آینده‌نگاری بر نوآوری در صنعت دفاعی (نظری زاده، ۱۳۹۵)، تحلیل کیفی نظام نوآوری در صنعت دفاعی از منظر گفتمان انقلاب اسلامی (شفقت، ۱۳۹۵)، طراحی الگوی کنترل راهبردی شبکه محور صنایع دفاعی جمهوری اسلامی ایران (صادقی، ۱۳۹۴)، طراحی مدل نوآوری در صنعت هوایی ایران مبتنی بر رویکرد نوآوری باز (طباطبایان، ۱۳۹۰)، الگوی مناسب کنترل راهبردی سازمان‌های صنایع دفاعی همگون (فرقانی اله آبادی، ۱۳۸۹)، الگوی مدیریت راهبردی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران (صالح اصفهانی، ۱۳۸۷)، تبیین ساختار صنعت دفاعی کشور (فرجام، ۱۳۸۰)، همسویی صنایع دفاعی و غیر دفاعی در راستای تأمین نیازمندی‌های دفاعی کشور (تبریزیان، ۱۳۷۹)، نام برد. در ده سال اخیر، اهمیت و جایگاه صنعت دفاعی جذابیت‌های بالایی برای انجام پژوهش و تحقیقات نظری در بین محققان داخلی داشته است، به طوری که مقالات علمی قابل توجهی در حوزه صنعت دفاعی و مدیریت راهبردی توسط تولید شده است. یافته‌های برخی از این مقالات مرتبط با اهداف این در دو حوزه مهم یعنی صنعت دفاعی و مدیریت راهبردی مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته است. از این منظر، می‌توان به تعدادی از این تحقیقات اشاره نمود. از جمله می‌توان به مقاله تحلیل کیفی نظام نوآوری در صنعت دفاعی از منظر گفتمان انقلاب اسلامی (شفقت و الیاسی، ۱۳۹۵)، مقاله گونه شناسی فرایندهای موفق نظام نوآوری دفاعی پس از پیروزی انقلاب اسلامی (شفقت و الیاسی، ۱۳۹۴)، مقاله تحلیل تعامل عوامل مؤثر بر نوآوری سازمان‌های دفاعی با استفاده از رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری (دهقانی پوده و پاشایی هولاسو، ۱۳۹۶)، مقاله موج‌های سه گانه گذار در صنعت دفاعی ایران با نگاهی به صنعت ضد زره (وزیری، ۱۳۹۴) و مقاله الگویی برای مدیریت راهبرد دفاعی - امنیتی (دانش آشتیانی، ۱۳۹۰)، مقاله مطالعه تجربه صنایع دفاعی در پایش و ارزیابی تعالی با رویکرد پژوهش در عمل (فرتوک زاده و وزیری، ۱۳۸۷)، مقاله نظام جامع مدیریت راهبرد دفاعی - امنیتی (دانش آشتیانی،

۱۳۸۴) و مقاله عوامل مدیریت راهبردی در دستیابی به سامانه‌های دفاعی (مهدی نژاد نوری و فیاض مجتهدی، ۱۳۹۰) اشاره نمود. از دیگر اسناد مورد توجه در این تحقیق می‌توان به تحقیقات و مطالعات علمی و دولتی که در کشورهای صاحب فناوری‌های پیشرفته و پیشرو در صنعت دفاعی صورت پذیرفته، اشاره نمود. (لوت و تیلور، ۲۰۱۸) و (انگلستان، ۲۰۱۷) و (استرالیا، ۲۰۱۷) و (یونان، ۲۰۱۷) و (دانمارک، ۲۰۱۶). در این تحقیقات ساخت راهبردهای صنعت دفاعی و راهبردهای صنعتی و درس آموخته‌های متعددی برای ساخت الگو با تأکید بر جهت و هدف صنعت دفاعی و ظرفیت‌ها و قابلیت‌های مورد نیاز آن، قابل احصاء است که مورد توجه قرار گرفته است که از منظر این تحقیق با توجه به ظرفیت این اسناد در ساخت عناصر و اجزاء مدیریت راهبردی صنعت دفاعی تحقیق، حائز اهمیت می‌باشند.

سیاست مورد توجه و تأکید صنعت دفاعی

قبل از بررسی و استخراج سیاست مرتبط باهدف و جهت صنعت دفاعی لازم است، سیاست مورد توجه و تأکید صنعت دفاعی بر اساس اسناد پژوهشی و مطالعاتی مرتبط احصاء شود تا از بین آن‌ها بتوان سیاستی که در تعیین اهداف و جهت صنعت دفاعی به‌عنوان پیشران مهم و مؤثر می‌باشند را مبتنی بر فرایند تحقیق استخراج نمود. جدول زیر بر اساس استخراج اطلاعات پایه بیانگر سیاست مورد تأکید در صنعت دفاعی از ۴۰ سند (رساله دکتری، مقالات علمی و پژوهشی، اسناد دولتی و مطالعات معتبر سازمانی) استخراج شد.

جدول ۱: سیاست‌های مورد تأکید در صنعت دفاعی از نگاه اسناد علمی و سازمانی معتبر

ردیف	سند	مضمون مورد تأکید در صنعت دفاعی												
		نوآوری	علم و فناوری	کسب و کار	قدرت دفاعی امنیتی	مشارکت	اقتصاد	توسعه	اشتغال	پایداری	تجارت	دیپلماسی		
۱	(لوت و تیلور، ۲۰۱۸)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۲	سند دولتی وزارت دفاع انگلستان (۲۰۱۷)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

جدول ۱: سیاست‌های مورد تأکید در صنعت دفاعی از نگاه اسناد علمی و سازمانی معتبر

مضمون مورد تأکید در صنعت دفاعی											ردیف	
دیپلماسی	تجارت	پایداری	اشتغال	توسعه	اقتصاد	مشارکت	قدرت دفاعی امنیتی	کسب‌وکار	علم و فناوری	نوآوری		سند
*	*			*	*	*	*	*	*	*	سند دولتی وزارت دفاع استرالیا (۲۰۱۷)	۳
*	*			*	*	*	*	*	*	*	سند دولتی وزارت دفاع یونان (۲۰۱۷)	۴
*	*			*	*	*	*	*	*	*	سند دولتی وزارت دفاع دانمارک (۲۰۱۶)	۵
		*			*	*	*	*	*	*	رساله دکتری (حاجی آخوندی، ۱۳۹۷)	۶
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	رساله دکتری (فولادی، ۱۳۹۶)	۷
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	رساله دکتری (شاه‌چراغی، ۱۳۹۵)	۸
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	رساله دکتری (نظری زاده، ۱۳۹۵)	۹
*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	رساله دکتری (شفقت، ۱۳۹۵)	۱۰
	*		*		*	*	*	*	*	*	رساله دکتری (صادقی، ۱۳۹۴)	۱۱
			*		*	*	*	*	*	*	رساله دکتری (فرقانی اله آبادی، ۱۳۹۴)	۱۲

جدول ۱: سیاست‌های مورد تأکید در صنعت دفاعی از نگاه اسناد علمی و سازمانی معتبر

ردیف	سند	مضمون مورد تأکید در صنعت دفاعی																		
		دیپلماسی	تجارت	پایداری	اشتغال	توسعه	اقتصاد	مشارکت	قدرت دفاعی امپتی	کسب‌وکار	علم و فناوری	نوآوری								
	(۱۳۸۹)																			
۱۳	رساله دکتری (صالح اصفهانی، ۱۳۸۷)	*					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۴	رساله دکتری (طبائیان، ۱۳۹۰)	*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۵	رساله دکتری (فرجام، ۱۳۸۰)							*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۶	رساله دکتری (تبریزیان، ۱۳۷۹)						*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۷	مقاله (شفقت و الیاسی، ۱۳۹۴)			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۸	مقاله (شفقت و الیاسی، ۱۳۹۵)			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۹	مقاله (دهقانی و پاشایی، ۱۳۹۶)				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۲۰	مقاله (وزیری، ۱۳۹۴)			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۲۱	مقاله (دانش آشتیانی، ۱۳۸۴)						*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۲۲	مقاله (مهدی نژاد و فیاض، ۱۳۹۰)				*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۲۳	نظام نوآوری باز وزارت دفاع	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

جدول ۱: سیاست‌های مورد تأکید در صنعت دفاعی از نگاه اسناد علمی و سازمانی معتبر

مضمون مورد تأکید در صنعت دفاعی										ردیف		
دیپلماسی	تجارت	پایداری	اشتغال	توسعه	اقتصاد	مشارکت	قدرت دفاعی امنیتی	کسب‌وکار	علم و فناوری		نوآوری	سند
											(۱۳۸۹)	
	*		*	*	*	*	*	*	*	*	نظام مدیریت نوین وزارت دفاع (۱۳۹۴)	۲۴
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	طرح تحول صنایع دفاعی (۱۳۹۷)	۲۵
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	تجربه کشورها در مدیریت صنایع دفاعی (۱۳۹۷)	۲۶
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	برنامه‌ریزی راهبردی وزارت دفاع (۱۳۹۴)	۲۷
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	راهنمای وزارت دفاع آینده (۱۳۹۷)	۲۸
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	الگوی طرح و تعالی پیشرفت وزارت دفاع (۱۳۹۵)	۲۹
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	تصویر کلان وزارت دفاع در راستای خلق شایستگی دفاعی بر اساس تدابیر فرماندهی معظم کل قوا	۳۰

جدول ۱: سیاست‌های مورد تأکید در صنعت دفاعی از نگاه اسناد علمی و سازمانی معتبر

مضمون مورد تأکید در صنعت دفاعی											ردیف	
دیپلماسی	تجارت	پایداری	اشتغال	توسعه	اقتصاد	مشارکت	قدرت دفاعی امیستی	کسب‌وکار	علم و فناوری	نوآوری		سند
											(۱۳۸۹)	
*		*		*	*	*	*	*	*	*	الگوی سیاست‌گذاری در وزارت دفاع (۱۳۸۹)	۳۱
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	گزارش تحلیلی چالش‌های پیشروی صنایع دفاعی در گذار به نوآوری باز (۱۳۹۳)	۳۲
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	گزارش تحلیلی آسیب‌شناسی رویکرد هسته و شبکه در وزارت دفاع (۱۳۹۳)	۳۳
*		*		*	*	*	*	*	*	*	مفهوم‌شناسی وزارت دفاع دانش‌بنیان (۱۳۹۳)	۳۴
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	نظام مدیریت یکپارچه چرخه عمر اکتساب دفاعی، فناوری، آماد و پشتیبانی (۱۳۹۳)	۳۵

جدول ۱: سیاست‌های مورد تأکید در صنعت دفاعی از نگاه اسناد علمی و سازمانی معتبر

مضمون مورد تأکید در صنعت دفاعی											ردیف	
دیپلماسی	تجارت	پایداری	اشتغال	توسعه	اقتصاد	مشارکت	قدرت دفاعی امنیتی	کسب و کار	علم و فناوری	نوآوری		سند
	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	نظام جامع واگذاری ظرفیت‌های صنعتی، تحقیقاتی و خدماتی قابل واگذاری به بخش خصوصی در وزارت دفاع (۱۳۹۸)	۳۶
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	گزارش مطالعاتی طرح صنعتی سازی نوین در وزارت دفاع (۱۳۹۸)	۳۷
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	گزارش تحلیلی رویکرد وزارت دفاع به بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (۱۳۹۸)	۳۸
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	نظام قابلیت محوری صنعت دفاعی (۱۳۹۹)	۳۹
*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	برآوردهای راهبردی وزارت دفاع (۱۳۹۸)	۴۰

از مرور سیاست پرتکرار در اسناد علمی و سازمانی معتبر بررسی شده می‌توان سیاست صنعت دفاعی را در دودسته خیلی مهم و مهم قرار داد.

جدول ۲: دسته‌بندی سیاست صنعت دفاعی از منظر اسناد علمی و مطالعاتی سازمانی

سیاست مهم	سیاست خیلی مهم
۱- اشتغال ۲- پایداری (زنجیره ارزش) ۳- تجارت ۴- دیپلماسی (روابط بین‌الملل و دیپلماسی علم و فناوری)	۱- نوآوری باز (ایده به محصول، تجاری‌سازی، خلاقیت، به‌کارگیری نخبگان و...) ۲- علم و فناوری (اکتساب، مدیریت دانش و...) ۳- کسب‌وکار ۴- قدرت دفاعی و امنیتی ۵- مشارکت‌ها (عملیاتی، راهبردی، مبادله ارزش، منافع مشترک و...) ۵- اقتصاد (کلان، دفاعی، مقاومتی) ۶- توسعه (برنامه‌های ملی توسعه)

با توجه به هدف این تحقیق آن بخش از سیاست مورد توجه و تأکید اسناد علمی و مطالعاتی که در جهت‌دهی و تعیین و تنظیم اهداف صنعت دفاعی به‌عنوان عامل پیشران می‌تواند مورد توجه باشند، مطابق با جدول زیر، استخراج می‌شود.

جدول ۳: پتانسیل‌های پیشران جهت و هدف بر اساس اسناد دولتی و سازمانی کشورهای خارجی مرتبط با صنعت دفاعی

شاخص‌ها	هدف صنعت دفاعی (پتانسیل پیشران هدف)	جهت صنعت دفاعی (پتانسیل پیشران جهت)	سند
فروش، سود، صادرات، اشتغال، سهم بازار، تولید ناخالص ملی، نوآوری، مشارکت‌ها و دانش	کسب ثروت، کسب قدرت، کسب موقعیت بین‌المللی برتر، استحکام و پایداری دولت، پیشرو و پرچم‌دار	توسعه، پیشرفت، امنیت، اقتصاد، کسب‌وکار، تجارت، علم و فناوری	اسناد دولتی و سازمانی خارجی (انگلستان، استرالیا، یونان، دانمارک)

همچنین در این تحقیق سعی شده از مهم‌ترین اسناد علمی و مطالعاتی سازمانی داخل کشور، تدوین شده در سال‌های اخیر استفاده شود. این اسناد از منظر نگاه تخصصی عمیق و مسئله محور، به اهداف، مسیر تعالی، چالش‌ها و ظرفیت‌ها و قابلیت‌های صنعت دفاعی کشور حائز اهمیت

می‌باشند. اسناد موردنظر به‌عنوان خروجی‌های مراکز علمی مطالعاتی صنعت دفاعی با توجه به مسئولیت و پاسخگویی آن‌ها به نیازهای صنعت دفاعی کشور، به‌عنوان ذخیره دانشی ایجاد شده سازمانی و مدیریت دانش صنعت دفاعی، بسیار قابل اعتناء می‌باشند. برخی از این مطالعات سازمانی عبارتند از مطالعات پشتیبان طرح تحول صنایع دفاعی (۱۳۹۷)، طرح تحول صنایع دفاعی (۱۳۹۷)، تجارب سایر کشورها در مدیریت صنایع دفاعی (۱۳۹۷)، سند مدیریت برنامه‌ریزی راهبردی وزارت دفاع (۱۳۹۴)، اسناد نظام مدیریت نوین وزارت دفاع (۱۳۹۴)، گزارش الگوی مدیریت راهبردی وزارت دفاع (۱۳۹۵)، گزارش سازمانی تبیین معاونت پشتیبانی فرماندهی معظم کل قوا (۱۳۹۸)، گزارش مطالعاتی راهنمای وزارت دفاع آینده (۱۳۹۷)، گزارش الگوی طرح تعالی و پیشرفت وزارت دفاع (۱۳۹۸)، نظامنامه نوآوری باز وزارت دفاع (۱۳۸۹)، تصویر کلان وزارت دفاع در راستای خلق شایستگی دفاعی بر اساس تدابیر فرماندهی معظم کل قوا (۱۳۸۹)، تدوین الگوی سیاست‌گذاری در وزارت دفاع (۱۳۸۹)، گزارش تحلیلی چالش‌های پیشروی صنایع دفاعی در گذار به نوآوری باز (۱۳۹۳)، گزارش تحلیلی آسیب‌شناسی رویکرد هسته و شبکه در وزارت دفاع (۱۳۹۳)، گزارش تحلیلی ارزیابی سیاست‌های حوزه شبکه همکاران وزارت دفاع (۱۳۹۳)، مفهوم‌شناسی وزارت دفاع دانش‌بنیان (۱۳۹۳)، نظام مدیریت یکپارچه چرخه عمر اکتساب دفاعی، فناوری، آماد و پشتیبانی (۱۳۹۳)، مطالعات پشتیبان طرح تحول صنایع دفاعی. موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی (۱۳۹۷)، طرح تحول صنایع دفاعی. دفتر مشاور عالی فرماندهی معظم کل قوا در حوزه صنعت دفاعی (۱۳۹۷)، تجارب سایر کشورها در مدیریت صنایع دفاعی مطالعات پشتیبان طرح تحول صنایع دفاعی (۱۳۹۷)، کتاب جامع مدیریت برنامه‌ریزی راهبردی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح (۱۳۹۴)، سند مبنای نوآوری نیروهای مسلح (نما) (۱۳۹۴)، سند مطالعاتی نظام جامع واگذاری ظرفیت‌های صنعتی، تحقیقاتی و خدماتی قابل واگذاری به بخش خصوصی در وزارت دفاع. وزارت دفاع (۱۳۹۸)، سند خطوط راهنما و ملاحظات اجرایی واگذاری دارایی‌های (قابل واگذاری) ودجا (۱۳۹۸)، گزارش مطالعاتی طرح صنعتی سازی نوین در وزارت دفاع (۱۳۹۸)، گزارش تحلیلی رویکرد وزارت دفاع به بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (۱۳۹۸)، نظام

قابلیت محوری صنعت دفاعی (۱۳۹۹) و گزارش برآوردهای راهبردی وزارت دفاع (۱۳۹۸). از مرور اسناد یادشده جدول زیر قابل احصاء است:

جدول ۴: تأکيدات مهم مرتبط با جهت و هدف صنعت دفاعی از اسناد علمی داخلی مدیریت راهبردی صنعت دفاعی

ردیف	موضوع / محقق	موضوع	ویژگی خاص مرتبط با جهت	شاخص‌ها/روندها مرتبط باهدف
۱	تجربه صنایع دفاعی در پایش و ارزیابی تعالی با رویکرد پژوهش در عمل (فرتوک زاده و وزیری، ۱۳۸۷)	بهبود و تحول سازمانی	۱- ارائه مدل مفهومی خانه تعالی ۲- نهادسازی حرکت به‌سوی بهبود و تعالی در ودجا ۳- الگوی روند رقابت برای بهبود و تحول	۱- ارتقاء بهبود فرآیند تعالی ۲- کاهش زمان اجرای پروژه بهبود ۳- شتاب بخشی در روندهای الگو رقابت
۲	تحلیل کیفی نظام نوآوری در صنعت دفاعی از منظر گفتمان انقلاب اسلامی (شفقت، ۱۳۹۵)	نوآوری دفاعی	انطباق نظام نوآوری با مفاهیم انقلاب اسلامی	۱- اندازه‌گیری تأثیر متقابل نوآوری در صنعت دفاعی در نظام نوآوری ۲- چارچوب تحلیل مفاهیم نظام نوآوری
۳	تحلیل عوامل مؤثر نوآوری سازمان‌های دفاعی (دهقانی پوده و پاشایی، ۱۳۹۶)	نوآوری دفاعی	تحلیل بلااستفاده از رویکرد مدل‌سازی ساختاری ISM	۱- ارزیابی و بررسی فضای کسب‌وکار میزان عوامل ۲- عوامل مؤثر درون‌سازمانی تأثیرگذار در آینده‌نگری، نوآوری و خلاقیت
۴	گونه‌شناسی فرآیندهای موفق نوآوری دفاعی پس از پیروزی انقلاب اسلامی (شفقت، ۱۳۹۴)	نوآوری دفاعی	ارائه مدل مفهومی فرآیند نوآوری در پروژه‌های دفاعی پس از انقلاب	۱- خودباوری ۲- روند کاهش هزینه‌ها ۳- ارتقاء مشارکت در پروژه‌ها
۵	نقش صنعت دفاعی در گذار به اقتصاد مقاومتی (فرتوک زاده و دره شیری، ۱۳۹۳)	تحول بهره‌وری کسب‌وکار	الگوی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی	۱- تولید ملی، اشتغال ۲- تورم ۳- بهره‌وری ۳- عدالت اجتماعی

همان‌گونه که در مرور اسناد مهم مرتبط با این تحقیق اشاره شد، صنعت دفاعی تحت برنامه‌های متنوع و بلندمدت مسیر تکاملی خود را طی می‌نماید. ویژگی‌های موردنظر و تأکید هر یک از برنامه‌های تحولی صنعت دفاعی که می‌تواند به‌عنوان پیشران جهت و هدف عاملیت داشته باشد در جدول زیر آمده است.

جدول ۵: مقایسه سیاست مهم مطالعات اخیر در حوزه مدیریت صنعت دفاعی

ردیف	مطالعات	سیاست اصلی (پتانسیل‌های پیشران جهت و هدف در صنعت دفاعی)
۱	طرح تحول صنایع دفاعی	۱- اصالت مأموریت‌گرایی و مؤلفه قدرت دفاعی (در مقابل توجیه اقتصادی و رونق کسب‌وکار) ۲- یکپارچگی مدیریت تولید ظرفیت‌ها (صنعتی و تحقیقاتی) ۳- تابعیت سازمانی مستقیم سلسله مراتبی از فرماندهی نیروهای مسلح ۴- تفاوت اساسی نظام ج.ا.ا. با سایر دولت‌ها و نگاه واقع‌بینانه ۵- رهاسازی بخش‌های کم‌تأثیر و سازوکار اداره شرکتی برای واحدهای صنعتی ۶- ارتقاء توان طراحی و مدیریت پروژه (کارفرمای دانش‌بنیان) ۷- استقرار نظام اکتساب مبتنی بر رویکرد نوآوری باز ۸- استفاده حداکثری و توسعه شبکه همکاران راهبردی
۲	الگوی نظام مدیریت نوین وزارت دفاع (نظام دولایه)	۱- تفکیک لایه حاکمیت از لایه کسب‌وکار ۲- تناسب زیست‌بوم برای فعالیت‌های هر لایه ۳- اصالت اثربخشی و مأموریت‌گرایی در لایه حاکمیت ۴- اصالت بهره‌وری در لایه کسب‌وکار و ماهیت حقوقی شرکتی ۵- استفاده حداکثری از ظرفیت شبکه همکاران ۶- استقرار نظام اکتساب مبتنی بر رویکرد نوآوری باز ۷- تناسب سازمان‌دهی و ارکان مدیریت با نقش حاکمیتی/کسب‌وکار
۳	طرح وزارت دفاع آینده (مبتنی بر نقش معاون پشتیبانی فرماندهی معظم کل قوا)	۱- توسعه نقش حکمرانی پشتیبانی دفاعی از مفهوم دفاع همه‌جانبه ۲- پیوند و تعامل بخش نظامی و بخش ملی در تولید قدرت ملی و دفاعی ۳- تفکیک سطح عاملیت و حاکمیت با ساختارهای متناسب سلسله مراتبی و نگاه ۴- یکپارچگی مدیریت تولید ظرفیت‌های صنعتی و تحقیقاتی ۵- توسعه قابلیت‌های حکمرانی ۶- ارتقاء توان کارفرمایی، طراحی و مدیریت طرح و پروژه ۷- استقرار نظام اکتساب مبتنی بر رویکرد نوآوری باز ۸- توسعه مشارکت‌های راهبردی با بخش خصوصی (همکاری‌های کشوری لشکری)

با مقایسه یافته‌های ناشی از مرور ادبیات (اسناد علمی داخلی و خارجی و اسناد مطالعاتی و بالادستی سازمانی) می‌توان تفاوت نگاه مدیریت راهبردی صنعت دفاعی از دو منظر داخلی و خارجی را با یکدیگر در جدول زیر قابل مشاهده است.

جدول ۶: مقایسه موضوعات از مرور ادبیات و پیشینه تحقیق بر اساس اسناد علمی و مطالعاتی داخلی و خارجی

ردیف	سند	جهت صنعت دفاعی	هدف صنعت دفاعی	شاخص‌ها
۱	اسناد علمی و مطالعاتی داخلی (رساله‌ها، مقالات، مطالعات سازمانی)	الهی، ولایی، امنیت، علم و فناوری، اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دفاعی، توسعه، کسب و کار	حق طلبی، کفر ستیزی، استکبارستیزی، استحکام و پایداری نظام، خودکفایی و خوداتکایی، بازدارندگی، کسب قدرت، کسب موقعیت بین‌المللی برتر	نوآوری، بومی‌سازی و داخلی سازی، مشارکت‌ها، فروش، صادرات، دانش
۲	اسناد علمی و مطالعاتی خارجی (مقالات، مطالعات سازمانی، اسناد دولتی)	توسعه، پیشرفت، امنیت، اقتصاد، کسب و کار، تجارت، علم و فناوری	کسب ثروت، کسب قدرت، کسب موقعیت بین‌المللی برتر، استحکام و پایداری دولت، پیشرو و پرچم‌دار	فروش، سود، صادرات، اشتغال، سهم بازار، تولید ناخالص ملی، نوآوری، مشارکت‌ها، دانش

با مقایسه سیاست مورد توجه به عنوان پیشران جهت و هدف از دو منظر اسناد داخلی و اسناد داخلی (عمدتاً از اسناد مطالعاتی داخلی و بالادستی سازمانی) می‌توان وجوه تمایز سیاست پیشران جهت و هدف را در دو دیدگاه یادشده مطابق جدول زیر مشاهده نمود.

جدول ۷: تمایز صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران با صنایع دفاعی سایر کشورها از منظر جهت و هدف

ردیف	سند	جهت صنعت دفاعی	هدف صنعت دفاعی	شاخص‌ها
۱	تمایزات صنعت دفاعی ج.ا.ا.	الهی، ولایی اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دفاعی	حق طلبی، کفر و استکبارستیزی، خودکفایی و خوداتکایی، بازدارندگی	بومی سازی و داخلی سازی

از منظر این تحقیق و به منظور شفاف‌تر نمودن عبارت "سیاست پیشران جهت و هدف" به عنوان کانون بحث و توجه این تحقیق بر اساس یافته‌های درج شده در جداول ۱ تا ۷ به اختصار می‌توان سیاست پیشران جهت و هدف را در جملات زیر تبیین نمود.

جهت و هدف در مدیریت راهبردی و مشخصاً در این تحقیق مدیریت راهبردی صنعت دفاعی، مقوله‌ای مهم می‌باشد که می‌بایست تحت کارکرد عناصری به عنوان عامل پیشران، فرایندهای مدیریت راهبردی صنعت دفاعی را برای تحقق چشم‌انداز، آرمان‌ها و اهداف کلان و ساخت آینده صنعت دفاعی، هدایت و نظارت نماید.

مدیریت راهبردی هنر و علم تدوین، پیاده‌سازی و ارزیابی تصمیمات چندبعدی است که سازمان را قادر به تحقق اهداف می‌نماید. (سرور، برید و شوچ، ۲۰۱۶).

از منظر مبانی نظری، این تحقیق مبتنی بر بخشی از علم مدیریت راهبردی با تأکید بر فرایند طرح‌ریزی راهبردی با نقش تأمین‌کننده محتوایی و ورودی‌های لازم برای ساخت ارکان جهت ساز، دارای موضوعیت است.

از سوی، سیاست‌ها بستر و چارچوبی برای ارکان جهت ساز هستند. (شهلایی، ۱۳۹۸) که با توجه به تأثیر انکارناپذیر سیاست‌ها و الزامات ناشی از اسناد بالادستی در جهت‌دهی و تنظیم اهداف راهبردی، می‌توان ادعان نمود این تحقیق با مبانی علم سیاست‌گذاری از منظر هماهنگی، همسویی و تعامل با مدیریت راهبردی و به‌ویژه فرایند طرح‌ریزی راهبردی با تأکید بر ساخت ارکان جهت ساز، موضوعیت و قرابت نظری علمی دارد.

در جمع‌بندی این بخش می‌توان به عبارت‌های زیر اشاره نمود:

* از منظر مدیریت راهبردی ساخت ارکان جهت ساز الزام است و بدون آن‌ها فرایند طرح‌ریزی راهبردی با نقصان روبرو است.

* ارکان جهت ساز و سیاست‌ها با یکدیگر تعامل دارند و بر هم تأثیر می‌گذارند.

* مطالعات و پژوهش‌های داخلی و خارجی در حوزه مدیریت و صنعت دفاعی بیانگر اهمیت

جهت و هدف در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی است.

* تعبیر الگو از منظر مقام معظم رهبری دو عنصر جهت و هدف را مورد تأکید قرار داده است که در این تحقیق باهدف شناسایی سیاست پیشران هدف و جهت در صنعت دفاعی، مورد ابتناء قرار گرفته است.

شناسایی سیاست پیشران هدف و جهت در این تحقیق در حوزه مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران، تلاشی است برای افزایش پایداری و جلوگیری از انحرافات و بروز رفتارهای "هفتی و هشتی"^۱ در فرایند مدیریت.

استخراج سیاست مبین وجوه تمایز صنعت دفاعی بر اساس اسناد بالادستی

عمده تمایزات صنایع دفاعی کشور متأثر از جهت‌دهی اسناد بالادستی نظام است که در رأس آن‌ها تعالیم آسمانی اسلام، تدابیر و فرامین امامین رهبری انقلاب، سیاست‌های کلی نظام، برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران و سایر اسناد سیاستی مرتبط در سطح ملی و نیروهای مسلح، است. در این بخش به ترتیب مهم‌ترین گزاره‌های مستخرجه مرتبط با تعیین هدف و جهت صنایع دفاعی کشور بر اساس اسناد یادشده ارائه می‌شود.

الف- قرآن کریم

"وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ... در برابر آن‌ها (دشمنان) آنچه توانائی دارید از نیرو آماده‌سازید (و همچنین) اسب‌های ورزیده (برای میدان نبرد) تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید..."^۲

"إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ اگر (آیین) خدا را یاری کنید، شمارا یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد"^۳.

۱ تعبیر مقام معظم رهبری مبنی بر "الگو را نقشه جامعی است که به ما می‌گوید به کدام سمت و برای کدام هدف داریم حرکت کنیم. بدون نقشه جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد، همچنان که در طول این سی سال به حرکت‌های هفت و هشتی، بی‌هدف و زیگزاگ مبتلا بودیم و به این در و آن در زدیم". (خامنه‌ای، سید علی، ۸۹/۹/۱۰)

۲. سوره مبارکه انفال، آیه ۶۰

۳. سوره مبارکه محمد، آیه ۷

ب- بنیان‌گذار کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره)

"ما باید آماده و مهیا باشیم. ... و در تجهیز کلیه آحاد و افراد این کشور بر اساس اصول و فرمول خاص دفاع همه‌جانبه و تارسیدن به تشکیل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست‌میلیونی کوشش نمود". (صحیفه نور، جلد ۱۹) بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده (کیوان حسینی، ۱۳۸۴) موضوع دفاع همه‌جانبه در سطح ملی، در منظومه فکری بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) شامل اصول زیر است:

- ۱- ضرورت حضور تمامی اقشار جامعه در صحنه دفاع از کشور اسلامی همراه با آمادگی دفاعی لازم (صحیفه نور، ج ۱۱، صص ۲۷۵، ۲۴۴، ۱۱۷ و ج ۱۲، ص ۴۴ و ج ۱۳، ص ۱۶۵)
- ۲- اهتمام خاص به اصل بازدارندگی در جهت خلع سلاح روانی دشمن (همان، ج ۱۲، صص ۴۴، ۴۶، ۴۵ و ج ۱۳، ص ۶۰ و ج ۱۹، ص ۱۰۴)
- ۳- ضرورت عمومی ساختن و فراگیری آموزش نظامی (همان، ج ۱۹، صص ۷۹، ۲۰۴)
- ۴- توجه خاص به مقوله خودباوری و دیگر ضروریات کیفی در صحنه نبرد و دفاع (همان، ج ۱۱، صص ۱۹۴، ۱۹۳ و ج ۱۶، صص ۶۹، ۶۸)
- ۵- لزوم توجه کامل به بنیه دفاعی کشور و توسعه و تکامل صنایع و ابزار در این حوزه (همان، ج ۱۹، ص ۱۰۴ و ج ۲۰، صص ۲۴۲، ۲۴۰ و ج ۲۱، ص ۳۸)

پ- فرامین و تدابیر فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای

- ۱- "وزارت دفاع در واقع در جایگاه معاونت فرماندهی کل نیروهای مسلح در امور پشتیبانی است؛ ... وزیر دفاع در واقع معاون فرماندهی کل قوا است منتها در امور پشتیبانی، این ماهیت وزارت در دفاع در اینجا (جمهوری اسلامی) است". (تدابیر ابلاغی طی نامه ۳/۶۰/۹۳۳۸۰۲ ف ک ۱۳۹۳/۳/۱۹)
- ۲- "تولید فقط در اختیار وزارت دفاع است، تحقیقات را چرا؛ آن‌ها (نیروهای مسلح) تحقیقات می‌کنند کارهایی انجام می‌دهند، به تولید که برسد نیروها تولید نمی‌کنند، وزارت دفاع تولید می‌کند. علاوه بر اینکه حالا کارهای تحقیقاتی باارزشی در خود وزارت دفاع انجام می‌گیرد". (بازدید معظم له از نمایشگاه صنعت دفاعی در سال ۹۵)

۳- "وزارت دفاع باید در شیوه‌های ساخت، شیوه‌های فروش، شیوه‌های تبادل با نیروهای مسلح، تعامل با نیروهای مسلح و شیوه‌های تأمین سلاح، باید نوآوری داشته باشد". (دیدار ف.م.ک.ق با مسئولین ستاد کل و کارکنان ارشد ودجا ۱۳۸۷/۲/۸)

۴- "نوآوری فقط در ساخت سلاح و تجهیزات نیست، اگرچه نوآوری در ساخت و ابتکار در به وجود آوردن روش‌های جدید تسلیحاتی، یکی از نوآوری‌های مهم است، اما نوآوری در آموزش، در سازمان‌دهی و تشکیلات، در شیوه‌های پشتیبانی و در دستورالعمل‌های رزمی، همه این‌ها لازم است. گام‌های بلند و محکم بردارید و با قوت و قدرت به سمت هدف‌های روشن حرکت کنید". (۱۳۸۷/۲/۱۶)

۵- "در صنایع نظامی آن بخش‌هایی که ماهیت نظامی ندارد، از سرخودتان باز کنید، هم شمارا سبک می‌کند هم مقداری پول گیرتان می‌آید، خلأهایی را پر می‌کند، بند پوتین را لازم نیست ودجا تهیه کند می‌تواند بخرد". (۸۶/۰۳/۰۳)

۶- "آن چیزی که من همیشه توقع دارم و می‌گویم، آن کار اولی (کار جدید واقعی) است، آن را من می‌خواهم به‌عنوان ایرانی انجام بدهیم و می‌توانیم. بارها گفته‌ام راه‌های میانبر را پیدا کنید". (از بیانات مقام معظم رهبری در بازدید از دستاوردهای ودجا- سوم خرداد ۸۶)

۷- "وزارت دفاع در شیوه‌های ساخت، شیوه‌های فروش، شیوه‌های تبادل با نیروهای مسلح، تعامل با نیروهای مسلح و شیوه‌های تأمین سلاح، باید نوآوری داشته باشند". (۸۵/۰۵/۱۲)

ت- چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران (افق ۱۴۰۴)

سند چشم‌انداز کشور به تمام ابعاد و مؤلفه‌های قدرت ملی پرداخته است به گونه‌ای که می‌توان از آن به‌عنوان یک سند جامع فرادستی و همه‌جانبه یاد کرد. براین اساس با اتکای به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی‌شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز بیست‌ساله: "ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل".

ث- الگوی اسلامی ایران پیشرفت

گزاره‌های مرتبط با طراحی الگوی مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی

ایران منبعث از راهبردهای الگوی اسلامی ایران پیشرفت عبارت‌اند از:

* کسب قدرت لازم برای دفاع بازدارنده

* کوشش و تعامل فکری بلندمدت و پایدار نخبگان و مؤسسات علمی برجسته‌ی کشور در

عرصه‌ی بین‌المللی برای تولید علم در راستای رفع نیازها و حل مسائل اساسی جامعه

* توسعه‌ی علوم بین‌رشته‌ای و مطالعات و پژوهش‌های چند رشته‌ای بدیع و مفید

* ارتقای دانش پایه و توسعه شبکه‌های علم، فناوری و نوآوری با همکاری متقابل مؤسسات

علمی و پژوهشی، صنایع و دولت در فرآیند تولید کالا و خدمات، همچنین ارتقاء مهارت‌های

حرفه‌ای بومی به فناوری‌های صنعتی با استفاده از دستاوردهای نوین علمی و تجارب تاریخی و

احیای بازارهای تولیدی تخصصی مطابق باقابلیت‌های سرزمینی

* تسهیل ورود کارآفرینان به عرصه‌های اقتصادی به‌ویژه اقتصاد دانش‌بنیان و کاهش هزینه‌های

کسب و کار با تأکید بر اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌های اجرایی کشور

ج- گام دوم انقلاب اسلامی ایران

رویکرد صنعت دفاعی در قبال بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی (گزارش مطالعاتی مرکز

مطالعات راهبردی وزارت دفاع، ۱۳۹۸) عبارت است از:

* رویکرد ودجا در مواجهه و طرح اقدامات برای تحقق "بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی" مبتنی

بر تدابیر معظم له در متن بیانیه که درس‌هایی از انقلاب اسلامی را در محورهای علم و فناوری،

سیاست و اجتماع، عدالت و معنویت و اخلاق و ایستادگی را در بردارد و کلیدواژه مشترک در

همه آن‌ها توجه به ظرفیت عمومی جامعه، آحاد مردم و مشارکت مردمی است، استوار است.

* دکترین دفاعی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر دفاع همه‌جانبه شکل گرفته است و بر این

اساس شکل‌گیری قابلیت‌های دفاعی به‌عنوان کارکرد نهاد پشتیبانی به‌ویژه در حوزه‌هایی که

ماهیت بازدارندگی دارند به‌صورت مستقیم بخشی از قدرت ملی خواهد بود. لازمه تحقق این

کارکرد توجه به اهمیت پیوند بین حوزه نظامی و غیرنظامی است.

* مجموعه ودجا نیز که در ساختار حاکمیت کشور در حوزه‌های علوم و فناوری‌های دفاعی و تأمین نیازمندی‌های تسلیحاتی و تجهیزاتی نیروهای مسلح مسئولیت دارد در رویکردهای آینده می‌بایست به فراهم کردن ابزارهای تبدیل منابع و قابلیت‌های ملی به قدرت دفاعی معطوف شود.

* رویکرد ودجا در مواجهه با بیانیه گام دوم در این حوزه، تقویت موقعیت حکمرانی پشتیبانی دفاع و امنیت کشور به‌منظور بسیج همه ظرفیت‌ها و قابلیت‌های ملی در خدمت تولید و ارتقاء قدرت دفاعی است.

* این مهم نه در طرح اقدامات مستقل و پراکنده بلکه در یک برنامه جامع و یکپارچه شامل ابعاد هم‌زمان حکمرانی و اجرایی پشتیبانی دفاعی به‌عنوان طرح ودجای آینده تنظیم می‌گردد.

* ودجا در نقطه پیوند سه نهاد دولت، نیروهای مسلح و نهاد کسب و کارهای صنعت و تحقیقات، متناسب با شرایط محیط ملی و بین‌المللی اقتضائات و پیچیدگی‌های ناشی از تلاقی سه نهاد را در میدان عمل خود مدیریت می‌کند و دغدغه‌های متعارض را در جهت تحقق مأموریت پشتیبانی از دفاع و امنیت کشور هم‌راستا می‌نماید.

* دامنه مسئولیت ودجا در این رویکرد تنها محدود به بخش نظامی و نیروهای مسلح نیست، جایگاه نهادی آن نه فقط در چیدمان نهادها و سازمان‌های نظامی بلکه در بین سازمان‌ها و نهادهای غیرنظامی و ملی مورد توجه است.

* نقش آفرینی ودجا نیز در دو سطح نقش‌های حکمرانی و نقش‌های تصدی تنظیم می‌شود:

الف) نقش‌های حکمرانی پشتیبانی منتج از مسئولیت ودجا در اطمینان از پشتیبانی دفاعی مطلوب شامل سیاست‌گذاری اجرایی، تعیین استانداردها، مدیریت منابع و زیرساخت‌ها، مدیریت زنجیره‌های ارزش ساز پشتیبانی و توانمندسازی و توسعه قابلیت حکمرانی است.

ب) نقش‌های تصدی پشتیبانی منتج از دارا بودن ظرفیت‌های بزرگ صنعتی و تحقیقاتی در تابعیت و تحت مالکیت خود متمرکز بر مسئولیت در تأمین پاسخگویی و تضمین پایداری ظرفیت‌های در اختیار در دو شکل کسب و کارهای صنعتی و خدماتی پشتیبان دفاع و امنیت و مأموریت‌های سازمانی پشتیبانی امر دفاع تنظیم می‌شود.

سیاست‌های بالادستی مؤثر در طراحی الگوی مدیریت راهبردی صنایع دفاعی

الف - سیاست‌های کلی امنیت ملی کشور

۱. تقویت توانمندی دفاعی کشور و کسب قدرت بازدارندگی و مقابله با هر تهدید نظامی
۲. تجهیز نیروهای مسلح به ابزارها و سلاح‌های پیشرفته بر اساس الگوی تسلیحاتی، با تأکید بر ساخت در داخل و گسترش تحقیقات به منظور کسب فناوری‌های نو با رعایت اولویت‌ها
۳. تقویت پدافند کشور در برابر سلاح‌های کشتار جمعی و توجه ویژه به پدافند غیرعامل
۴. ارتقاء کیفی و کمی صنایع نظامی و صنایع مکمل برای پشتیبانی لازم از نیروهای مسلح و حضور در بازارهای خارجی با رعایت سیاست‌های نظام
۵. تقویت همکاری اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی و دفاعی در جهت زمینه‌سازی برای ایجاد قدرت آسیایی به‌ویژه میان کشورهای ایران، هند، چین و روسیه

ب - سیاست‌های اجرایی دفاعی کشور (مصوب شورای عالی امنیت ملی مورخ

۱۳۸۷/۶/۲۸)

۱. افزایش توان پایداری و مقاومت و در مقابل تهاجم دشمن غیر هم‌تراز
۲. قدرت پاسخگویی سریع، قاطع و غیرقابل پیش‌بینی نسبت به دشمن متجاوز
۳. توسعه توان نظامی و تأمین نیروهای مسلح در خلیج فارس، دریای عمان و دریای خزر
۴. افزایش تعاملات دفاعی و امنیتی با سایر کشورها و عقد قراردادهای و پیمان‌های دفاعی منطقه‌ای و برگزاری رزمایش‌های مشترک و انعقاد پیمان‌های نظامی دفاعی مشترک با کشورهای دوست
۵. توسعه ظرفیت‌های جنگ اطلاعاتی در ابعاد آفندی و پدافندی و کسب اشراف اطلاعاتی
۶. توسعه ظرفیت‌های مقابله با تهدیدهای نرم متناسب با تهدیدات

پ - سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی (مصوب مقام معظم رهبری،

مصوب ۱۳۹۱)

۱. توسعه و تعمیق فرهنگ خودباوری، خودکفایی، نوآوری و خلاقیت در سطوح دفاعی و

امنیتی

۲. ترویج نهضت نرم‌افزاری، تولید و توسعه علوم و فناوری و تحقیقات دفاعی و امنیتی و حرکت در مرزهای دانش با تأکید بر بومی‌سازی و روزآمدی
۳. برون‌سپاری و جلب مشارکت سایر بخش‌ها اعم از دولتی و غیردولتی در تأمین نیازهای نیروهای مسلح با رعایت ملاحظات امنیتی و حفاظتی
۴. جذب، توانمندسازی و به‌کارگیری نیروهای مستعد و نخبه با فراهم نمودن زمینه‌های رشد و تقویت آنان برای ارتقاء قابلیت‌های توسعه فناوری‌های دفاعی و امنیتی موردنیاز کشور
۵. برقراری ارتباط و همکاری با دیگر کشورها در زمینه‌های علمی، تولیدی و تجاری کالا و خدمات دفاعی و امنیتی برای دستیابی به اهداف سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی
۶. مقرون‌به‌صرفه‌سازی مسیر توسعه صنایع و فناوری‌های دفاعی و امنیتی
۷. دستیابی به فناوری‌های برتر موردنیاز دفاعی و امنیتی حال و آینده با تأکید بر نوآوری و

پشتیبانی

۸. تأکید بر خودکفایی کشور در سامانه‌ها، کالاها و خدمات اولویت‌دار دفاعی و امنیتی توأم با بهسازی تجهیزات موجود و افزایش قابلیت و کارایی آن
۹. ممنوعیت تأمین نیازهای دفاعی و امنیتی از خارج از کشور مگر در حد ضرورت

ت- سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل (مصوب ۱۳۸۶)

۱. تأکید بر پدافند غیرعامل که عبارت است از مجموعه اقدامات غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد.
۲. رعایت اصول و ضوابط پدافند غیرعامل از قبیل انتخاب عرصه ایمن، پراکنده‌سازی یا تجمع حسب مورد، حساسیت‌زدایی، اختفاء، استتار، فریب دشمن و ایمن‌سازی نسبت به مراکز جمعیتی و حائز اهمیت به‌ویژه در طرح‌های آمایش سرزمینی و طرح‌های توسعه آینده کشور
۳. طبقه‌بندی مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت به حیاتی، حساس و مهم و به‌روزرسانی آن در صورت لزوم

۴. تهیه و اجرای طرح‌های پدافند غیرعامل (با رعایت اصل هزینه فایده) در مورد مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت (نظامی و غیرنظامی) موجود و در دست اجرا بر اساس اولویت‌بندی و امکانات حداکثر تا پایان برنامه ششم و تأمین اعتبار موردنیاز

۵. تهیه طرح جامع پدافند غیرعامل در برابر سلاح‌های غیرمتعارف نظیر هسته‌ای، میکروبی و

شیمیایی

ث - سیاست‌های اقتصاد مقاومتی (مصوب ۱۳۹۲)

۱. بند دوم: پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی نقشه جامع علمی کشور، ساماندهی نظام ملی نوآوری، افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان

۲. بند سوم: محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید و توانمندسازی

نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری و ایجاد بستر رقابت

۳. بند هشتم: مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و

ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقاء کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید

۳. بند دهم: حمایت از صادرات

۴. بند دوازدهم: افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد

۵. بند شانزدهم: صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها،

منطقی‌سازی اندازه دولت، حذف دستگاه‌های موازی و غیرضروری و حذف هزینه‌های زائد

ج - سیاست‌های کلی صنعت (مصوب ۱۳۸۴)

۱- افزایش سهم بخش صنعت در تولید داخلی و افزایش ارزش افزوده بخش صنعت با دستیابی

به رشد مطلوب سرمایه‌گذاری صنعتی، انتخاب فرآیندهای صنعتی دانش‌محور، ارتقاء منزلت کار، تلاش و کارآفرینی.

۲- افزایش توان رقابت‌پذیری صنعت ملی، بر اساس گسترش مالکیت و مدیریت بخش

غیردولتی، رعایت اندازه اقتصادی بنگاه‌ها، لغو امتیازات خاص و انحصارات غیر ضرور، افزایش بهره‌وری عوامل تولید به‌ویژه نیروی کار و سرمایه.

۳- ارتقاء سطح فناوری صنایع کشور و دستیابی به فناوری‌های پیشرفته و راهبردی، با گسترش تحقیق و توسعه، ایجاد قدرت طراحی، تقویت همکاری مراکز علمی، آموزش، پژوهشی و صنعتی کشور، تعامل سازنده با مراکز پیشرفته علمی و صنعتی جهان، بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی موجود و کشف و آفرینش مزیت‌های جدید نسبی و رقابتی، توسعه تشکلهای تخصصی و افزایش نقش آن‌ها در تصمیم‌سازی‌ها با نهادهای سازنده داورهای تخصصی و حرفه‌ای، انسجام و تعادل منطقه‌ای در کشور از طریق حمایت و ایجاد زیرساخت‌ها و زیربنایها و برقراری مشوق‌های مناسب با رعایت اصول آزمایش سرزمینی و امنیتی

۴- ایجاد خوشه‌های صنعتی، از طریق تقویت صنایع کوچک و متوسط و برقراری پیوند آن‌ها با صنایع بزرگ به منظور هم‌افزایی صنعت و ارتقاء توان رقابتی

مختصات سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران

بر اساس بررسی علمی و پژوهشی اسناد کلان و بالادستی کشور (قیصری و خضری، ۱۳۹۵) مختصات سیاست‌های دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از: راهبرد بازدارندگی (مؤثر و همه‌جانبه)، مردم‌پایگی (بسیج)، خودکفایی، توان موشکی، دفاع سایبری.

نقشه جامع علمی کشور (مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۸۹)

ترکیب عرضه محوری و تقاضامحوری، توجه به تولید و عرضه دانش، حمایت از برخی حوزه‌های اولویت‌دار، افزایش تقاضا و در نتیجه تجاری کردن دانش و فناوری، اجتماع دو رویکرد برون‌مداری و درون‌مداری، درون‌مدار با توجه به نیازها، قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و مزیت‌های نسبی کشور، برون‌مدار با توجه به فرصت‌های پیش‌رو در جهان و کشورهای اسلامی (با تأکید بر مشارکت فعال با کشورهای اسلامی)، نهادهای مدیریت دانش در همه نهادها از جمله نهادهای دفاعی و امنیتی، اولویت‌بندی در حوزه علوم و فناوری‌های دفاعی و امنیتی

قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۹۵/۱۲/۴)

مواد و بندهای مرتبط قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران و مؤثر بر جهت و هدف صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران، شامل مواد ۴۲، ۱۰۶ و ۱۰۹ قانون. مدیریت

راهبردی صنعت دفاعی به منظور زمینه‌سازی و تسهیل تحقق اهداف صنعت دفاعی می‌بایست به سیاست برگرفته از اسناد یادشده که در زمره جهت دهنده‌های اصلی برای ساخت راهبرد و سیاست‌های کلان صنعت دفاعی می‌باشند، وفادار باشد.

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به اینکه محقق در این پژوهش به دنبال احصاء گزاره‌های بومی از اسناد بالادستی و ادبیات موضوع است بنابراین ضروری بود از روش آمیخته استفاده گردد بر همین اساس با توجه به اینکه تحقیق حاضر به لحاظ هدف کاربردی و توسعه‌ای بوده و روش آن به صورت ترکیبی از روش کیفی و کمی (آمیخته) است در این تحقیق ابتدا داده‌های کیفی و در ادامه داده‌های کمی جمع‌آوری شده است. ترکیب داده‌های کیفی و کمی نیز از نوع اکتشافی صورت گرفته است بطوریکه در مرحله اول برای دستیابی به گزاره‌های کلیدی از مرور ادبیات و اسناد بالادستی مؤثر بر جهت و هدف صنایع دفاعی جمهوری اسلامی ایران، از رویکردهای کیفی استفاده شده و در مرحله دوم عناصر و گزاره‌های شناسایی و کشف شده با رویکرد کمی تکمیل و اعتبارسنجی شده است.

تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

در این بخش ویژگی‌های نمونه آماری پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، آمار و ارقام راجع به جامعه آماری که عمدتاً از خبرگان حوزه دفاعی که دارای تخصص، دانش و تجربیات کافی در موضوع مدیریت راهبردی و صنعت دفاعی می‌باشند. ضمن اینکه ویژگی این خبرگان عبارت است از افرادی که با مفاهیم مدیریت راهبردی آشنایی دارند و سابقه کار مدیریتی در سطوح بالا و راهبردی در صنعت دفاعی دارند و شامل وزارت دفاع، جهاد خودکفایی نیروهای مسلح، ستادکل نیروهای مسلح و شبکه همکاران صنعتی و تحقیقاتی صنعت دفاعی در بخش‌های غیردولتی هستند.

جامعه آماری و حجم آن

حجم این جامعه آماری (در دسترس) حدود ۲۵۰ نفر برآورد می‌گردد که در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۸: برآورد و ویژگی‌های شغلی صاحب‌نظران و خبرگان جامعه آماری

ردیف	گروه	تعداد
۱	مدیران شاغل سطح راهبردی صنعت دفاعی در وزارت دفاع هیئت‌رئیس‌ه وزارت دفاع، روسای سازمان‌های صنعتی و تحقیقاتی، معاونین تخصصی مرتبط وزیر، روسای گروه‌های صنعتی و شرکت‌های هم‌تراز، معاونین تخصصی در گروه‌ها و شرکت‌ها، مدیران صنایع اصلی و بزرگ، روسای مراکز پژوهشی نظیر دفاتر طراحی و مراکز توسعه فناوری، مشاورین خبره و عالی و کارشناسان عالی در حوزه‌های تخصصی مرتبط	۱۸۰
۳	خبرگان و صاحب‌نظران صنعت دفاعی در نیروهای مسلح (مسئولین و متخصصین در جهادهای خودکفایی نیروهای مسلح، معاونت‌های آماد و پشتیبانی و طرح و برنامه)	۳۰
۴	خبرگان و صاحب‌نظران صنعت دفاعی در ستاد کل نیروهای مسلح (مسئولین و متخصصین در معاونت‌های آماد و پشتیبانی، علوم، تحقیقات و فناوری و طرح و برنامه‌بودجه)	۲۰
۵	خبرگان و صاحب‌نظران تراز اول و فعال در حلقه اول شبکه همکاران صنعت دفاعی	۲۰

محدودیت‌های مرتبط با جامعه آماری تحقیق

دسترسی به جامعه آماری موردنظر این پژوهش با محدودیت‌هایی روبرو است که عبارتند از:

- ۱- طبقه‌بندی اطلاعات: با توجه به موضوع تحقیق و ضرورت‌های اجتناب‌ناپذیر از منظر احتمال مبادله اطلاعات در زمینه تحقیق بعضاً با الزامات محدودکننده حفاظتی روبرو است.
- ۲- دشواری دسترسی: امکان دسترسی به برخی از صاحب‌نظران و خبرگان صنعت دفاعی به دلیل مسئولیت‌های اجرایی سطح بالای ملی به سهولت میسر نیست.

حجم نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

نمونه مجموعه‌ای است از آزمودنی‌ها که تمام صفات آن جامعه در آن لحاظ شده باشد (خلیلی شورینی، ۱۳۹۰). در نمونه‌گیری از جامعه مورد بررسی با توجه به محدود بودن جامعه آماری، تعداد نمونه با استفاده از آزمون کوکران به صورت زیر، محاسبه شد:

$$n = \frac{N * Z^2 \alpha / 2 * p(1 - p)}{e^2 * (N - 1) + Z^2 \alpha / 2 * p(1 - p)}$$

که در آن N حجم جامعه (حدود ۲۵۰ نفر)، n حجم نمونه، Z مقدار کمیت نرمال استاندارد که در سطح $\alpha = 0.05$ مقدار آن از جدول برابر ۱/۹۶ به دست می‌آید. ϵ خطای حدی یا حداکثر خطایی است که محقق می‌تواند در این بررسی مرتکب شود معمولاً ۱۰ یا کمتر از ۱۰ درصد انتخاب می‌شود که در این تحقیق معادل ۰/۰۵ در نظر گرفته شده است. $p(1-p)$ واریانس صفت کیفی مورد بررسی است که در آن p برابر ۰/۵ در نظر گرفته شده است؛ بنابراین با توجه به محاسبات حجم نمونه برابر ۱۵۲ حاصل می‌گردد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها (پرسشنامه‌ها)

در این تحقیق از یک پرسشنامه استفاده شده است. در ابتدا بر اساس یافته‌های حاصل شده از ادبیات علمی و اسناد سازمانی معتبر، سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی کشور، استخراج و پرسشنامه بر اساس آن‌ها تنظیم شد.

سوال: آیا گزاره‌های جدول شماره ۶ در زمره سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشند؟

جدول ۹: گزاره‌های سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	موضوع
۱	مشروعیت قدرت نظام از اسلام و پیوستگی مردم و حکومت (ارزش محوری و مردم‌سالاری دینی)
۲	توسعه خوشه‌های صنعتی با همکاری بخش خصوصی
۳	انتظارات و آرمان‌گرایی رهبری نظام و فرماندهی معظم کل قوا
۴	کسب قدرت و استقلال مبتنی بر دفاع بازدارنده و دکترین دفاع همه‌جانبه
۵	برقراری مشوق‌های مناسب
۶	انتظارات و تقاضاهای فزاینده نیروهای مسلح

جدول ۹: گزاره‌های سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	موضوع
۷	انتظارات و مطالبات جامعه (تمایلات و ریشه‌های فرهنگی، تاریخی، ملی و مذهبی شدید مردم به اهمیت مقوله دفاع و امنیت)
۸	به‌کارگیری همه ظرفیت‌ها و منابع کشور (اعم از سخت و نرم) برای مقابله و مواجهه با دشمنان
۹	خوداتکایی، داخلی سازی/بومی سازی، اولویت رفع نیازهای کشور از تولیدات داخلی (کاهش و قطع وابستگی زنجیره اکتساب دفاعی به خارج از کشور)
۱۰	لغو امتیازات خاص و انحصارات خاص دولتی و حکومتی
۱۱	نوسازی صنایع، توسعه صنایع، تقویت زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های ملی فناوری
۱۲	توسعه و تعمیق فرهنگ جهاد و خودباوری، روحیه انقلابی و ارتقاء سطح معنویت و بصیرت (بخشی از سرمایه اجتماعی)
۱۳	باور نظری و عملی به نیروهای جوان و بااستعداد و زمینه‌سازی رشد آن‌ها، توجه به ظرفیت‌های نخبگی، هدایت و به‌کارگیری هدفمند متخصصان داخلی و ایرانیان مقیم خارج از کشور (بخشی از سرمایه اجتماعی)
۱۴	توسعه علوم بین‌رشته‌ای و چند رشته‌ای بدیع
۱۵	توسعه کمی و کیفی ارتباطات و بکارگیری تمامی ظرفیت‌ها و امکانات در همه بخش‌ها (صنعت، دانشگاه‌ها، مراکز علمی و توسعه فناوری، شرکت‌های دانش‌بنیان، نیروهای مسلح، بخش خصوصی) در سطح داخلی و خارجی، هم‌افزایی ظرفیت‌های صنعتی و تحقیقاتی
۱۶	ارتقاء جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری، تأکید برافزایش سهم تولید علم، کسب دانش طراحی، نوآوری در همه عرصه‌ها (سخت و نرم)
۱۷	تعامل با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت با تأکید بر توسعه و تعمیق همگرایی اسلامی
۱۸	جلوگیری از نفوذ و سیطره بیگانگان بر اقتصاد ملی
۱۹	ارتقاء بهره‌وری با تأکید بر اثربخشی عوامل تولید و به‌ویژه نیروی انسانی، اصلاح الگوی مصرف، حذف موازی کاری‌ها، ترویج کالای داخلی و ارتقاء کیفیت محصولات و خدمات
۲۰	پدافند غیرعامل (مجموعه اقدامات غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد).
۲۱	زنجیره و شبکه بزرگ برای تولید و تحقیق، برون‌سپاری

جدول ۹: گزاره‌های سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران

ردیف	موضوع
۲۲	نهضت و جنبش نرم‌افزاری، نواندیشی و پویایی فکر، تقویت عزم ملی برای پیشرفت و بن‌بست شکنی (سرمايه اجتماعي)
۲۳	نهادینه‌سازی مدیریت دانش
۲۴	ضرورت‌های تحول ساختاری و تحول نظامات مدیریتی
۲۵	مقرون‌به‌صرفه‌سازی مسیر توسعه صنایع، تقویت همکاری‌های اقتصادی و دانشی
۲۶	افزایش تاب‌آوری، توان پایداری و مقاومت (در برابر تنش‌ها، تکان‌ها، تهدیدات و غافلگیری‌ها)
۲۷	توسعه تشکل‌های تخصصی و افزایش نقش آن‌ها در تصمیم‌سازی‌ها با نهادینه‌سازی داورهای تخصصی و حرفه‌ای

بر همین اساس از طریق انتخاب هدفمند تعدادی از خبرگان و صاحب‌نظران و دریافت نظرات و اعمال اصلاحات و اضافات تکمیلی، پرسشنامه تحقیق به منظور اطمینان از روایی یا اعتبارسنجی محتوایی و کفایت ابزاری برای برآورده کردن اهداف تحقیق اعتبارسنجی و برای مرحله نهایی آماده شد. هم‌چنین یک مرحله پیش‌آزمون برای اطمینان از پایایی پرسشنامه طراحی و اجرا شد. در مرحله پایانی به منظور اعتبارسنجی نهایی و تأیید عناصر الگو، پرسشنامه به صورت تصادفی بین جامعه آماری توزیع و به تعداد نمونه محاسبه‌شده جمع‌آوری شد. نهایتاً با دریافت پرسشنامه‌های تکمیل‌شده و بر اساس تجزیه و تحلیل و یافته‌های آماری، یافته‌های این پژوهش اعتبارسنجی گردید.

روایی ابزار تحقیق

روایی^۱ ابزار تحقیق به ما اطمینان می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری واقعاً به اندازه‌گیری مفهوم موردنظر می‌پردازد یا چیز دیگری را می‌سنجد؟ بدین منظور آزمون‌هایی تعریف می‌شود که در سه دسته روایی محتوا، روایی وابسته به معیار و روایی سازه تقسیم می‌شود. روایی محتوا با شاخص روایی ظاهری کفایت پرسش‌های مناسب مطرح‌شده در ابزار برای اندازه‌گیری مفهوم سنجش را بررسی کرده و روایی وابسته به معیار با دو شاخص روایی هم‌زمان و پیش‌بینی به هوشمندی ابزار بر تفاوت قائل شدن میان افراد پرداخته و روایی سازه با دو شاخص روایی همگرا و واگرا به تناسب

1. Validity

نتایج به دست آمده از کاربرد ابزار اندازه گیری با نظریه های پایه آزمون می پردازد. (سکاران، ۱۳۸۵، صص ۲۲۳-۲۲۷). علاوه بر اینروایی محتوای پرسشنامه با استفاده از روش دلفی ۱ برازش و بررسی شده است. اساس و پایه روش دلفی بر این اصل استوار است که نظر متخصصان هر قلمرو علمی در مورد پیش بینی آینده صائب ترین نظر است؛ بنابراین برخلاف روش های پیمایشی پژوهشی، اعتبار روش دلفی نه به شمار شرکت کنندگان در پژوهش بلکه به اعتبار علمی متخصصان و خبرگان شرکت کننده در پژوهش بستگی دارد. از این رو استفاده از این روش برای سنجش روایی پرسشنامه مناسب است. بر اساس یافته های حاصل از مرور ادبیات علمی و اسناد مطالعاتی سازمانی مرتبط، فرایند بررسی و تأیید نهایی پرسشنامه (قبل از توزیع برای پیش آزمون) توسط هفت نفر از صاحب نظران با دریافت نظرات تکمیلی و اعمال اصلاحات در پرسشنامه برازش و بررسی شد. در این فرایند ابتدا پرسشنامه تنظیم شده توسط محقق به انضمام خلاصه ای از مسئله، اهداف و یافته های تحقیق تا مرحله استخراج مدل مفهومی و چارچوب نظری، ارسال شد. سپس نظرات اصلاحی و تکمیلی صاحب نظران به صورت کتبی دریافت شد. با جمع بندی نظرات و اصلاح پرسشنامه بر اساس آن، پرسشنامه جدید (اصلاح و تکمیل شده) مجدداً برای ایشان ارسال و نهایتاً با اخذ تأیید، روایی محتوای پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت. آمار توصیفی و صلاحیت های دانشی و حرفه ای مشارکت کنندگان در تأیید روایی محتوای پرسشنامه به شرح جدول زیر است.

جدول ۱۰. آمار توصیفی و صلاحیت های دانشی و حرفه ای مشارکت کنندگان در تأیید روایی محتوای پرسشنامه

جامعه مورد مطالعه	تعداد	دکتری تخصصی	میانگین سنوات خدمت	هیئت علمی	مدیر عالی پژوهشی	کارشناس عالی پژوهشی
صاحب نظران	۷	۷	۳۲	۴	۳	۱

اعتبار ابزار تحقیق

اعتبار یا اعتمادپذیری ابزار به پایایی^۲ و سازگاری درونی ابزار می پردازد (سکاران، ۱۳۸۵). پایایی با این امر سروکار دارد که ابزار اندازه گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی به دست می دهد (دانایی فرد و دیگران، ۱۳۸۳). برای تعیین پایایی دو راه وجود دارد: یک، باز آزمایی یا تکرار آزمون به نحوی که ابزار (مثلاً پرسشنامه) در مرتبه دوم توسط همان پاسخگویان، پاسخ داده شود و دو، آزمون های موازی شامل اجرای دو آزمون با سؤالات و پاسخگویان مشابه و البته با ترتیب

1. Delphi Technique

2. Reliability

و تقدم متفاوت سؤال‌ها. در این دو روش ضریب همبستگی میان امتیازهای دو اندازه‌گیری هرچه بیشتر باشد نشانگر پایایی بالاتر است. سازگاری یا هماهنگی درونی ابزار حاکی از متجانس بودن (به هم پیوند داشتن در راستای برداشت یک معنای کلی) عناصر ابزار است که به دو طریق تعیین می‌شود، اول سازگاری اجزاء و دوم؛ دونیمه آزمون که در هر دو روش با ضریب آلفای کرونباخ میزان سازگاری درونی تعیین می‌شود. (سکاران، ۱۳۸۵) در این تحقیق برای محاسبه میزان اعتبار پرسشنامه‌ها از روش آلفای کرونباخ و نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد. در پژوهش حاضر که ابزار اصلی اندازه‌گیری داده‌ها پرسشنامه است، پایایی پرسشنامه یا قابلیت اعتماد آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ محاسبه شده است. این روش برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسشنامه یا آزمون‌هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند، بکار می‌رود.

برای پرسشنامه این پژوهش، در توزیع مقدماتی به‌منظور پیش‌آزمون^۱ تعداد ۲۰ پرسشنامه به‌صورت تصادفی بین اعضای جامعه توزیع شد و بر اساس آن آلفای کرونباخ برآورد گردید و بدین ترتیب مشخص گردید که پرسشنامه طراحی شده از پایایی بسیار مناسبی برخوردار می‌باشد.

$$r_a = \frac{J}{J-1} \left(1 - \frac{\sum si^2}{s^2} \right)$$

که در آن $r_a =$ آلفای کرونباخ، $J =$ تعداد سؤالات پرسشنامه بسته، $\sum si^2 =$ مجموع واریانس تک‌تک سؤالات و $s^2 =$ واریانس کل، است.

دامنه ضریب اعتبار بین ۰ و ۱ است. چنانچه این ضریب بالاتر ۰٫۷ باشد آزمون از پایایی قابل قبولی برخوردار است. این ضریب به‌صورت درصد بیان می‌شود و تفسیر آن به این صورت است که اگر این ضریب به‌عنوان مثال ۸۰٪ باشد بدان معناست که ۸۰٪ تغییرات نمرات مشاهده‌شده به تغییرات واقعی بین آزمودنی‌ها و ۲۰٪ خطای تصادفی است. در این پژوهش از ۲۰ پرسشنامه اول برای سنجش پایایی استفاده شده است. نتایج محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به شرح زیر است. با توجه به نتایج به‌دست آمده مشاهده می‌شود که سؤالات پرسشنامه مورد استفاده از پایایی خوبی برخوردار است. محاسبه آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی پرسشنامه در مرحله پیش‌آزمون برابر ۰٫۸۰۵ محاسبه شد که بیانگر پایایی بالایی است.

ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه آماری

در این بخش اطلاعات جمعیت شناختی شامل وضعیت تحصیلات، سنوات خدمتی و مسئولیت‌های افراد نمونه در قالب آمار توصیفی ارائه می‌شود. در ادامه برای تحلیل داده‌های مرحله کمی (پرسشنامه) حسب موضوع از آزمون‌های آماری استنباطی و توصیفی مرتبط نیز مورد استفاده قرار گرفت.

اطلاعات توصیفی نمونه آماری (مرحله نهایی پرسشنامه)

جدول ۱۱. آمار توصیفی صاحب‌نظران در فرایند اعتبارسنجی محتوایی پرسشنامه

جامعه مورد مطالعه	تعداد	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دانشجوی دکتری	دکتری تخصصی	میانگین سنوات خدمت
صاحب‌نظران	۱۶۷	۳۰	۹۱	۲۰	۲۶	۲۵

تحلیل توصیفی وضعیت تحصیلات افراد نمونه

جدول توزیع فراوانی افراد پاسخ‌دهنده بر اساس وضعیت تحصیلات آن‌ها در جدول زیر ارائه شده است. ۸۲٪ از نمونه مورد بررسی دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر می‌باشند.

جدول ۱۲. سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دانشجوی دکتری	دکتری تخصصی
فراوانی	۳۰	۹۱	۲۰	۲۶
درصد فراوان	۱۸	۵۴/۵	۱۲	۱۵/۶

تحلیل توصیفی سنوات خدمت افراد نمونه

جدول توزیع فراوانی افراد پاسخ‌دهنده بر اساس وضعیت سنوات خدمت آن‌ها در جدول زیر ارائه شده است. ۶۸٪ از نمونه مورد بررسی در سنوات خدمتی ۲۰ سال و بالاتر می‌باشند.

جدول ۱۳. وضعیت افراد پاسخ‌دهنده از نظر سنوات خدمت

سنوات خدمت	کمتر از ۱۰ سال	۱۰ تا ۱۵ سال	۱۵ تا ۲۰ سال	۲۰ تا ۲۵ سال	۲۵ تا ۳۰ سال	بالاتر از ۳۰ سال
فراوانی	۱۱	۱۶	۲۷	۶۲	۴۲	۹
درصد فراوانی	۶/۶	۹/۶	۱۶/۲	۳۷/۱	۲۵/۱	۵/۴

تحلیل توصیفی مسئولیت سازمانی افراد نمونه

جدول توزیع فراوانی افراد پاسخ‌دهنده بر اساس وضعیت مسئولیت سازمانی آن‌ها در جدول زیر ارائه شده است. ۶۶٪ از نمونه مورد بررسی دارای مسئولیت سازمانی مدیر ارشد و بالاتر می‌باشند.

جدول ۱۴. وضعیت افراد پاسخ‌دهنده از نظر مسئولیت سازمانی

مسئولیت سازمانی	کارشناسی ارشد	کارشناسی خبره و بالاتر	مدیر ارشد	مدیر خبره	مدیر عالی
فراوانی	۱۹	۳۷	۲۳	۵۵	۳۲
درصد فراوان	۱۱/۴	۲۲/۲	۱۳/۸	۳۲/۹	۱۹/۲

تحلیل استنباطی و بررسی سؤالات پژوهش

سؤالات پژوهش و تعریف متغیر در این پژوهش سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی از ۲۷ مورد در جدول شماره ۷، بعد از اقدامات صورت گرفته که پیش‌تر اشاره شد نهایتاً در ۲۰ شاخص دسته‌بندی و انتخاب شد. سؤالات اصلی پژوهش به شرح زیر است:

- ۱- آیا شاخص‌های ارائه شده به‌عنوان سیاست پیشران جهت و هدف دفاعی از اهمیت قابل قبولی برخوردار هستند؟ به عبارت دیگر آیا شاخص‌های ارائه شده از نظر خبرگان به‌عنوان سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی تلقی می‌گردند؟
- ۲- مهترین شاخص‌های سیاست پیشران و هدف صنعت دفاعی به ترتیب اولویت کدام شاخص‌ها می‌باشند؟

جدول ۱۵. تعریف متغیرهای پژوهش

کد شاخص	تعریف شاخص
MP ₁	مشروعیت قدرت نظام از اسلام و پیوستگی مردم و حکومت (ارزش محوری و مردم‌سالاری دینی)
MP ₂	انتظارات و آرمان‌گرایی رهبری نظام و فرماندهی معظم کل قوا
MP ₃	کسب قدرت و استقلال مبتنی بر دفاع بازدارنده و دکترین دفاع همه‌جانبه
MP ₄	انتظارات و تقاضاهای فزاینده نیروهای مسلح
MP ₅	انتظارات و مطالبات جامعه (تمایلات و ریشه‌های فرهنگی، تاریخی، ملی و مذهبی شدید مردم به اهمیت مقوله دفاع و امنیت)
MP ₆	به‌کارگیری همه ظرفیت‌ها و منابع کشور (اعم از سخت و نرم) برای مقابله و مواجهه با دشمنان

خودتکایی، داخلی سازی/بومی سازی، اولویت رفع نیازهای کشور از تولیدات داخلی (کاهش و قطع وابستگی زنجیره اکتساب دفاعی به خارج از کشور)	MP ₇
نوسازی صنایع، توسعه صنایع، تقویت زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های ملی فناوری	MP ₈
توسعه و تعمیق فرهنگ جهاد و خودباوری، روحیه انقلابی و ارتقاء سطح معنویت و بصیرت (بخشی از سرمایه اجتماعی)	MP ₉
باور نظری و عملی به نیروهای جوان و بااستعداد و زمینه‌سازی رشد آن‌ها، توجه به ظرفیت‌های نخبگی، هدایت و به‌کارگیری هدفمند متخصصان داخلی و ایرانیان مقیم خارج از کشور (بخشی از سرمایه اجتماعی)	MP ₁₀
توسعه کمی و کیفی ارتباطات و به‌کارگیری تمامی ظرفیت‌ها و امکانات در همه بخش‌ها (صنعت، دانشگاه‌ها، مراکز علمی و توسعه فناوری، شرکت‌های دانش‌بنیان، نیروهای مسلح، بخش خصوصی) در سطح داخلی و خارجی، هم‌افزایی ظرفیت‌های صنعتی و تحقیقاتی	MP ₁₁
ارتقاء جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری، تأکید برافزایش سهم تولید علم، کسب دانش طراحی، نوآوری در همه عرصه‌ها (سخت و نرم)	MP ₁₂
تعامل با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت با تأکید بر توسعه و تعمیق همگرایی اسلامی	MP ₁₃
ارتقاء بهره‌وری با تأکید بر اثربخشی عوامل تولید و به‌ویژه نیروی انسانی، اصلاح الگوی مصرف، حذف موازی کاری‌ها، ترویج کالای داخلی و ارتقاء کیفیت محصولات و خدمات	MP ₁₄
پدافند غیرعامل (مجموعه اقدامات غیرمسلحانه که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد).	MP ₁₅
زنجیره و شبکه بزرگ برای تولید و تحقیق، برون‌سپاری	MP ₁₆
نهضت و جنبش‌رزم‌افزایی، نواندیشی و پویایی فکر، تقویت عزم ملی برای پیشرفت و بن‌بست‌شکنی (سرمایه اجتماعی)	MP ₁₇
ضرورت‌های تحول ساختاری و تحول نظامات مدیریتی	MP ₁₈
مقرون‌به‌صرفه سازی مسیر توسعه صنایع، تقویت همکاری‌های اقتصادی و دانشی	MP ₁₉
افزایش تاب‌آوری، توان پایداری و مقاومت (در برابر تنش‌ها، تکانه‌ها، تهدیدات و غافلگیری‌ها)	MP ₂₀

در یک تحلیل آماری علاوه بر شناخت مسئله و تعریف دقیق فرضیه صفر آزمون، انتخاب درست آزمون آماری نیز مهم است. چه بسا با انتخاب نادرست آزمون آماری نتایج تحلیل آن آزمون را فاقد اعتبار لازم نماید. آنچه در انتخاب آزمون آماری مهم است بررسی شرایط استفاده

از یک آزمون آماری است. روش‌های استنباطی آماری به دودسته آمار پارامتری و آمار نا پارامتری دسته‌بندی می‌گردند. آمار پارامتری به آن دسته از آزمون‌هایی اشاره دارد که در آن توزیع یک جامعه مشخص باشد به عبارتی دیگر پارامترهای توزیع جامعه قابل تخمین باشد. آزمون‌های نا پارامتری به آن دسته از آزمون‌های آماری اطلاق می‌گردد که در آن‌ها هیچ اطلاعی از توزیع جامعه در دسترس نیست. آزمون پارامتری مورد استفاده در خصوص مقایسه میانگین آزمون T-test است. در پاسخ به سؤالات پژوهش فرضیه صفر و فرضیه مخالف این آزمون به صورت زیر است:

$$H_0: \mu = 3,5$$

$$H_1: \mu \neq 3,5$$

پذیرش فرضیه صفر آزمون بدان معناست که به لحاظ آماری میانگین متغیر مورد بررسی تفاوت معنی‌داری با عدد ۳,۵ به عنوان حد میانگین مورد آزمون نداشته بنابراین نمی‌توان نتیجه‌گیری خاصی در مورد آن متغیر ارائه نمود. چنانچه پاسخ‌دهنده گزینه ۴ (زیاد) و ۵ (خیلی زیاد) را انتخاب نموده باشد بدان معناست که گزاره مطرح شده مورد تأیید ایشان بوده است و چنانچه پاسخ‌دهنده گزینه‌های ۱ تا ۳ را انتخاب نموده باشد بدان معناست که گزینه مطرح شده مورد تأیید نیست. فرضیه صفر بدان معناست که میانگین متغیر مورد بررسی تفاوت معنی‌داری با حد میانگین دارد. آزمون نا پارامتری مناسب آزمون دوجمله‌ای است. فرضیه صفر این آزمون این است که داده‌ها با احتمال یکسان (۰,۵) کمتر یا بزرگ‌تر از عدد ۳,۵ می‌باشند و فرضیه مخالف این است که احتمال کمتر یا بزرگ‌تر بودن داده‌ها از عدد ۳,۵ یکسان نیست. با توجه به اینکه آزمون دوجمله‌ای یک آزمون نا پارامتری است بنابراین در فرضیه صفر تعداد داده‌ها را شمارش می‌نماید به همین دلیل عدد ۳,۵ انتخاب شده است؛ بنابراین در این آزمون پاسخ‌ها به دودسته ۱ و ۲ و ۳ به معنای نظر مخالف با گویه مطرح شده و دسته ۴ و ۵ به معنای نظر موافق با گویه مورد نظر دسته‌بندی شده‌اند؛ بنابراین فرضیه صفر آزمون دوجمله‌ای به صورت زیر است:

$$H_0 \text{ داده‌ها با احتمال یکسان، کمتر یا بزرگ‌تر از عدد } 3/5 \text{ می‌باشند:}$$

1. Binomial Test

برای رتبه‌بندی متغیرهای پژوهش از آزمون فریدمن^۱ استفاده می‌شود. آزمون فریدمن یک آزمون نا پارامتری معادل آنالیز واریانس با اندازه‌های تکراری (درون گروهی است) که از آن برای مقایسه میانگین رتبه‌ها در بین k متغیر (گروه) استفاده می‌کنیم. این آزمون برای مقایسه میانگین سه یا بیش از سه گروه وابسته که حداقل در سطح رتبه‌ای اندازه‌گیری می‌شوند، مورد استفاده قرار می‌گیرد. فرضیه صفر این آزمون بیان می‌نماید که توزیع مشاهدات در سنجش‌های تکرار شده یکسان هستند و یا به عبارت دیگر میان توزیع‌های ایجاد شده در اثر سنجش‌های مکرر روی یک گروه و یا بین گروه‌های هم‌تا در زمینه تغییر وابسته تفاوتی وجود ندارد. فرضیه صفر این آزمون به صورت زیر است:

میانگین رتبه‌ها در بین گروه‌های مورد بررسی تفاوت معنی‌داری ندارند: H_0

رد شدن فرضیه صفر به این معناست که در بین گروه‌های مورد بررسی حداقل دو گروه باهم اختلاف معنی‌داری دارند.

یافته‌های پژوهش

برای تعیین این که از کدام یک از روش‌های آماری می‌توان جهت تحلیل آماری استفاده نمود، می‌بایست آزمون نرمالیتی متغیرهای مورد بررسی انجام گردد. برخی محققین در حجم نمونه‌های بالای ۳۰ توزیع جامعه را نرمال فرض نموده و از آزمون‌های پارامتری استفاده می‌نمایند. در این پژوهش با استفاده از آزمون نرمالیتی کولموگروف-اسمیرنوف^۲ نرمال بودن توزیع جامعه در سطح خطای ۱٪ مورد آزمون قرار گرفته شده است. فرضیه صفر این آزمون مبنی بر نرمال بودن توزیع داده‌های نمونه است. نتایج آزمون نرمالیتی کولموگروف-اسمیرنوف به صورت زیر است:

جدول ۱۶. آزمون نرمالیتی متغیرهای پژوهش

متغیر	MP ₁	MP ₂	MP ₃	MP ₄	MP ₅	MP ₆	MP ₇	MP ₈	MP ₉	MP ₁₀	
تعداد	۱۵۹	۱۶۴	۱۶۳	۱۶۲	۱۵۳	۱۶۰	۱۶۲	۱۶۰	۱۶۱	۱۶۲	
پارمترهای	میانگین	۴.۴۸	۴.۷۳	۴.۵۹	۴.۲۷	۳.۹۹	۴.۲۸	۴.۵۰	۴.۲۶	۴.۲۵	۴.۳۸
	انحراف معیار	.۷۴۵	.۵۳۲	.۵۸۵	.۷۶۴	.۸۲۷	.۷۳۴	.۶۵۲	.۷۵۶	.۸۳۹	.۷۸۸
توزیع نرمال											
آماره آزمون	.۳۶۲	.۴۶۱	.۳۹۷	.۲۷۴	.۲۴۵	.۳۱۳	.۳۵۹	.۲۶۶	.۲۷۳	.۳۲۳	
سطح معنی‌داری آزمون (Sig)	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	۰۰۰۰	

1. Friedman Test
2. Kolmogorov-Smirnov Test

جدول ۱۶. آزمون نرمالیتی متغیرهای پژوهش

متغیر	MP ₁₁	MP ₁₂	MP ₁₃	MP ₁₄	MP ₁₅	MP ₁₆	MP ₁₇	MP ₁₈	MP ₁₉	MP ₂₀	
تعداد	۱۶۳	۱۵۹	۱۶۱	۱۶۰	۱۵۹	۱۶۰	۱۶۱	۱۵۹	۱۶۰	۱۶۱	
پارمترهای توزیع نرمال	میانگین	۴.۴۲	۴.۲۰	۴.۱۶	۴.۲۱	۴.۱۲	۴.۱۸	۴.۱۰	۴.۲۳	۴.۰۴	۴.۲۲
	انحراف معیار	.۷۲۸	.۷۶۱	.۹۱۹	.۷۷۰	.۷۵۸	.۷۶۸	.۸۳۱	.۷۷۹	.۷۷۲	.۸۱۴
آماره آزمون	.۳۲۶	.۲۵۷	.۲۵۳	.۲۷۶	.۲۵۵	.۲۵۷	.۲۳۵	.۲۵۵	.۲۹۶	.۲۴۶	
سطح معنی‌داری آزمون (Sig)	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	

فرضیه صفر این آزمون این است که متغیر مورد بررسی از توزیع نرمال تبعیت می‌نماید و فرضیه مخالف این است که متغیر از توزیع نرمال تبعیت نمی‌نماید. نتیجه‌گیری در مورد آزمون با استفاده از سطح معنی‌داری است. چنانچه سطح معنی‌داری آزمون کمتر از ۰/۰۱ باشد فرضیه صفر رد می‌شود و چنانچه سطح معنی‌داری آزمون بزرگ‌تر از ۰/۰۱ باشد فرضیه صفر تأیید می‌گردد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود سطح معنی‌داری کلیه کمتر از ۰/۰۱ است بنابراین دارای توزیع آماری غیر نرمال است، بنابراین جهت مقایسه میانگین آن‌ها نمی‌توان از آزمون T استفاده نمود و می‌بایست از آزمون نا پارامتری دوجمله‌ای استفاده نمود. نتایج آزمون دوجمله‌ای به شرح زیر است:

جدول ۱۷. آزمون دوجمله‌ای متغیرهای پژوهش

متغیرها	سطح معنی‌داری آزمون (Sig)	احتمال مورد آزمون	احتمال مشاهدات	تعداد	دسته‌بندی	متغیرها	سطح معنی‌داری آزمون (Sig)	احتمال مورد آزمون	احتمال مشاهدات	تعداد	دسته‌بندی			
												Group 1	Group 2	Total
MP1	.۰۰۰	.۵۰	.۱۰	۱۶	≤ ۳.۵	MP11	.۰۰۰	.۵۰	.۱۰	۱۶	≤ ۳.۵			
												Group 1	Group 2	Total
												Group 1	Group 2	Total
MP2	.۰۰۰	.۵۰	.۰۳	۵	≤ ۳.۵	MP12	.۰۰۰	.۵۰	.۱۴	۲۲	≤ ۳.۵			
												Group 1	Group 2	Total
												Group 1	Group 2	Total

جدول ۱۷. آزمون دوجمله‌ای متغیرهای پژوهش

متغیرها	سطح معنی‌داری آزمون (Sig)		تعداد	احتمال مشاهدات	احتمال مورد آزمون	سطح معنی‌داری آزمون (Sig)	متغیرها	سطح معنی‌داری آزمون (Sig)		تعداد	احتمال مشاهدات	احتمال مورد آزمون	سطح معنی‌داری آزمون (Sig)
	Group 1	Group 2						Group 1	Group 2				
MP3	Group 1	≤ ۳.۵	۸	۰.۵	۰.۵	...	MP13	Group 1	≤ ۳.۵	۲۹	۰.۱۸	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۵۵	۰.۹۵				Group 2	> ۳.۵	۱۳۲	۰.۸۲		
	Total		۱۶۳	۱.۰۰				Total		۱۶۱	۱.۰۰		
MP4	Group 1	≤ ۳.۵	۲۶	۰.۱۶	۰.۵	...	MP14	Group 1	≤ ۳.۵	۱۹	۰.۱۲	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۴۶	۰.۸۴				Group 2	> ۳.۵	۱۴۱	۰.۸۸		
	Total		۱۶۲	۱.۰۰				Total		۱۶۰	۱.۰۰		
MP5	Group 1	≤ ۳.۵	۴۰	۰.۲۶	۰.۵	...	MP15	Group 1	≤ ۳.۵	۲۹	۰.۱۸	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۱۳	۰.۷۴				Group 2	> ۳.۵	۱۳۰	۰.۸۲		
	Total		۱۵۳	۱.۰۰				Total		۱۵۹	۱.۰۰		
MP6	Group 1	≤ ۳.۵	۱۸	۰.۱۱	۰.۵	...	MP16	Group 1	≤ ۳.۵	۲۴	۰.۱۵	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۴۲	۰.۸۹				Group 2	> ۳.۵	۱۳۶	۰.۸۵		
	Total		۱۶۰	۱.۰۰				Total		۱۶۰	۱.۰۰		
MP7	Group 1	≤ ۳.۵	۱۲	۰.۰۷	۰.۵	...	MP17	Group 1	≤ ۳.۵	۳۵	۰.۲۲	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۵۰	۰.۹۳				Group 2	> ۳.۵	۱۲۶	۰.۷۸		
	Total		۱۶۲	۱.۰۰				Total		۱۶۱	۱.۰۰		
MP8	Group 1	≤ ۳.۵	۲۵	۰.۱۶	۰.۵	...	MP18	Group 1	≤ ۳.۵	۲۶	۰.۱۶	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۳۵	۰.۸۴				Group 2	> ۳.۵	۱۳۳	۰.۸۴		
	Total		۱۶۰	۱.۰۰				Total		۱۵۹	۱.۰۰		
MP9	Group 1	≤ ۳.۵	۲۶	۰.۱۶	۰.۵	...	MP19	Group 1	≤ ۳.۵	۲۹	۰.۱۸	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۳۵	۰.۸۴				Group 2	> ۳.۵	۱۳۱	۰.۸۲		
	Total		۱۶۱	۱.۰۰				Total		۱۶۰	۱.۰۰		
MP10	Group 1	≤ ۳.۵	۲۱	۰.۱۳	۰.۵	...	MP20	Group 1	≤ ۳.۵	۲۵	۰.۱۶	۰.۵	...
	Group 2	> ۳.۵	۱۴۱	۰.۸۷				Group 2	> ۳.۵	۱۳۶	۰.۸۴		
	Total		۱۶۲	۱.۰۰				Total		۱۶۱	۱.۰۰		

سطح معنی داری آزمون کمتر از ۰/۰۱ است، بنابراین فرضیه صفر آزمون رد شده و می‌توان گفت داده‌ها با احتمال یکسان حول عدد ۳/۵ توزیع نشده‌اند. با توجه به اینکه احتمال در گروه داده‌های بالاتر از عدد ۳٫۵ بیشتر از گروه دیگر است می‌توان گفت، کلیه متغیرهای مورد بررسی در محور سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی از درجه اهمیت بالایی برخوردار می‌باشند.

آزمون رتبه‌بندی شاخص‌های سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی

برای اولویت‌بندی شاخص‌های ارائه‌شده در سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی از آزمون نا پارامتری رتبه‌بندی فریدمن استفاده شده است. نتایج آزمون فریدمن به صورت زیر است:

جدول ۱۸. نتایج آزمون فریدمن

تعداد	آماره آزمون (Chi-Square)	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱۲۹	۲۳۹/۵۳۸	۱۹	۰/۰۰۰

با توجه به موارد بالا در جدول شماره ۱۷ میانگین رتبه متغیرها به شکل زیر رتبه‌بندی می‌شوند

جدول ۱۹. میانگین رتبه متغیرها

رتبه	شاخص‌ها به ترتیب اولویت	رتبه	میانگین رتبه شاخص	شاخص‌ها به ترتیب اولویت	رتبه	میانگین رتبه شاخص
۱	MP13	۱۱	۱۳/۹۵	MP2	۱	
۲	MP16	۱۲	۱۳/۰۵	MP3	۲	
۳	MP12	۱۳	۱۲/۱۶	MP1	۳	
۴	MP14	۱۴	۱۲/۰۲	MP7	۴	
۵	MP20	۱۵	۱۱/۲۸	MP11	۵	
۶	MP18	۱۶	۱۱/۱۶	MP6	۶	
۷	MP15	۱۷	۱۱/۱۰	MP10	۷	
۸	MP17	۱۸	۱۰/۹۶	MP4	۸	
۹	MP19	۱۹	۱۰/۶۶	MP9	۹	
۱۰	MP5	۲۰	۱۰/۱۶	MP8	۱۰	

سطح معنی داری آزمون کمتر از ۰/۰۱ است؛ بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی یکسان بودن میانگین رتبه‌ها در بین شاخص‌های مختلف رد شده و می‌توان گفت رتبه شاخص‌های مورد بررسی تفاوت معنی داری با یکدیگر دارند. بر اساس میانگین رتبه شاخص‌ها می‌توان گفت در بین

شاخص‌های سیاست پیشران جهت و هدف دفاعی، ۹ شاخص (برگرفته از اسناد بالادستی بدست آمده) به ترتیب اولویت به شرح زیر است:

انتظارات و آرمان‌گرایی رهبری نظام و فرماندهی معظم کل قوا- کسب قدرت و استقلال مبتنی بر مبتنی بر دفاع بازدارنده و دکترین دفاع همه‌جانبه- مشروعیت قدرت نظام از اسلام و پیوستگی مردم و حکومت- خوداتکایی. داخلی سازی/بومی سازی، اولویت رفع نیازهای کشور از تولیدات داخلی- توسعه کمی و کیفی ارتباطات و به‌کارگیری تمامی ظرفیت‌ها و امکانات در همه بخش‌ها در سطح داخلی و خارجی، هم‌افزایی ظرفیت‌های صنعتی و تحقیقاتی- بکارگیری همه ظرفیت‌ها و منابع کشور (اعم از سخت و نرم) برای مقابله و مواجهه با دشمنان- باور نظری و عملی به نیروهای جوان و با استعداد و زمینه‌سازی رشد آنها- توجه به ظرفیت‌های نخبگی، هدایت و به‌کارگیری هدفمند متخصصان داخلی و ایرانیان مقیم خارج از انتظارات و تقاضاهای فزاینده نیروهای مسلح، توسعه و تعمیق فرهنگ جهاد و خودباوری، روحیه انقلابی و ارتقاء سطح معنویت و بصیرت.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش مبتنی بر روش‌های تحلیل محتوای اسناد و پرسشنامه، سیاست پیشران هدف و جهت در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی با ابتناء به تعبیر "الگو" از منظر مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا، به‌دست آمد. یافته‌های حاصل از این پژوهش، برای اولین بار در قالب ۲۰ گزاره به‌عنوان سیاست پیشران جهت و هدف مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران، استخراج و در فرایند تحقیق تأیید شد. هم‌چنین اولویت سیاست بر اساس آزمون رتبه‌بندی تعیین شد. یافته‌های این تحقیق بیانگر وجود چهار پایگاه فلسفی برای شکل‌گیری سیاست پیشران جهت و هدف در صنعت دفاعی کشور می‌باشد.

دسته اول از سیاست پیشران جهت و هدف ناظر بر مبانی مکتبی نظام جمهوری اسلامی ایران و انتظارات آرمان‌گرایانه رهبری نظام از دو خواستگاه مهم یعنی ولایت امر و فرماندهی کل قوا، می‌باشد. در این بخش، مقوله‌ها و عناصری همچون ارزش محوری، مشروعیت قدرت نظام از اسلام، پیوستگی مردم و حکومت، مردم‌سالاری دینی، کسب قدرت و استقلال ملی مبتنی بر دفاع

بازدارنده و دکترین دفاع همه‌جانبه، انتظارات نیروهای مسلح، تعامل با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت با تأکید بر توسعه و تعمیق همگرایی اسلامی به‌عنوان پیشران‌های جهت و هدف صنعت دفاعی، معرفی شدند.

دسته دوم از سیاست پیشران جهت و هدف ناظر بر مبانی و اصول اقتصاد مقاومتی و مشخصاً پایبندی به صنعت دفاعی به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یکی از آبشخورهای مهم پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی اشاره دارند. در این دسته، می‌توان از گزاره‌های کلیدی نظیر تأکید بر خوداتکایی، داخلی‌سازی، بومی‌سازی، افزایش تاب‌آوری، توان‌پایداری و مقاومت (در برابر تنش‌ها، تکانه‌ها، تهدیدات و غافلگیری‌ها) کاهش وابستگی زنجیره ارزش ساز صنعت دفاعی به خارج، استفاده از تمامی ظرفیت‌های علمی، فناورانه و صنعتی داخلی و هم‌افزایی ظرفیت‌های علمی و صنعتی کشور بر اساس نگاه درون‌گرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و نیز استفاده آگاهانه از فرصت و تعاملات علمی و صنعتی با کشورهای خارجی مبتنی بر نگاه برون‌نگر اقتصاد مقاومتی، نام برد.

دسته سوم از سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی ناظر بر توان و موقعیت فرهنگ و سرمایه‌های اجتماعی می‌باشد. در این بخش، می‌توان به گزاره‌هایی نظیر توسعه و تعمیق فرهنگ جهاد و خودباوری، نهضت جنبش‌نرم‌افزاری، نواندیشی و پویایی فکر، تقویت عزم ملی برای پیشرفت و بن‌بست شکنی روحیه و ارتقاء سطح معنویت و بصیرت، استفاده از نیروهای جوان و نخبه، زمینه‌سازی برای رشد استعدادها، انتظارات و مطالبات جامعه (تمایلات و ریشه‌های فرهنگی، تاریخی، ملی و مذهبی شدید مردم به اهمیت مقوله دفاع و امنیت) و به‌کارگیری هدفمند متخصصان ایرانی مقیم خارج از کشور، اشاره نمود.

و اما دسته چهارم از سیاست پیشران جهت و هدف صنعت دفاعی در حوزه مدیریت با جنبه‌های تخصصی و حرفه‌ای در حوزه‌های صنعت، علم و فناوری، بازار و مشتری، توسعه همکاری‌ها و مشارکت‌ها، نظامات مدیریتی و ساختار و سازمان‌دهی می‌باشد. در این دسته نیز می‌توان به گزاره‌های مهمی همچون مقرون‌به‌صرفه‌سازی مسیر توسعه صنایع دفاعی، تقویت همکاری‌های اقتصادی و دانشی، ارتقاء جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری، تأکید بر افزایش سهم تولید علم، کسب دانش طراحی، نوآوری در همه عرصه‌ها (سخت و نرم) ارتقاء بهره‌وری با تأکید بر اثربخشی عوامل تولید و به‌ویژه نیروی انسانی، اصلاح الگوی مصرف، حذف موازی کاری‌ها، ترویج کالای داخلی و ارتقاء کیفیت محصولات و خدمات، ضرورت‌های تحول

ساختاری و تحول نظامات مدیریتی، نوسازی و توسعه کیفی صنایع، تقویت زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های ملی فناوری برای توسعه تعاملات دوسویه منفعت‌زا بین بخش خصوصی و تعاونی با بدنه دولتی صنایع دفاعی، اشاره نمود. در امتداد این پژوهش می‌توان پژوهش‌های تخصصی از جمله واکاوی نظری و عملیاتی در تحقیق شاخص‌های سیاست پیشران جهت و هدف در مدیریت راهبردی صنعت دفاعی را به‌عنوان زمینه‌های مناسب برای تحقیقات آتی پیشنهاد نمود.

فهرست منابع

- شاه‌چراغی وحید، الگوی مدیریت راهبردی دانش وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، آذرماه ۱۳۹۵، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری
- شهلائی ناصر (۱۳۹۸)، خطوط راهنمای تدوین ارکان جهت‌ساز، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران، زمستان ۱۳۹۸
- فولادی قاسم، ارائه الگوی راهبردی نظام اکتساب سلاح و تجهیزات دفاعی در افق ۱۴۰۴، ۱۳۹۶، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری
- شفقت ابوطالب، تحلیل کیفی نظام نوآوری در صنعت دفاعی از منظر گفتمان انقلاب اسلامی، ۱۳۹۵، دانشگاه علامه طباطبائی؛ رساله دکتری
- حاجی آخوندی سید عباس، الگوی مدیریت راهبردی سازمان‌های حاکمیتی - کسب‌وکاری، مورد مطالعه سازمان صنایع هوایی، ۱۳۹۷، دانشگاه صنعتی مالک اشتر؛ رساله دکتری
- فرقانی اله آبادی محمدعلی، طراحی و ارائه الگوی مناسب کنترل راهبردی (سازمان‌های صنایع دفاعی همگون)، بهار ۱۳۸۹، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری
- فضلعلی، مهرداد، طراحی الگوی مدیریت راهبردی صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران. اردیبهشت ۱۴۰۰، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری
- صالح اصفهانی اصغر، الگوی مدیریت راهبردی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، پاییز ۱۳۸۷، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری
- صادقی نادر، طراحی الگوی کنترل راهبردی شبکه محور صنایع دفاعی جمهوری اسلامی ایران، زمستان ۱۳۹۴، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری
- تبریزیان سعید، همسویی صنایع دفاعی و غیر دفاعی در راستای تأمین نیازمندی‌های دفاعی کشور، پاییز ۱۳۷۹، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری
- حاجی ابراهیم زرگر سعید، بررسی منافع مترتب بر دومنظوره سازی صنایع دفاعی کشور و راه‌هایی به شیوه‌های مؤثر برای گذار از دوران بازسازی، ۱۳۷۶، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری

فرجام‌هادی، تبیین ساختار صنعت دفاعی کشور، ۱۳۸۰، دانشگاه عالی دفاع ملی؛ رساله دکتری

وزیری جواد، قاضی نوری سید سپهر و دیگران. (۱۳۹۴). موج‌های سه‌گانه گذار در صنعت دفاعی ایران با نگاهی به صنعت ضد زره، نشریه علمی پژوهشی مدیریت نوآوری. سال چهارم، شماره ۲.

فرتوک زاده حمیدرضا، وزیری جواد. (۱۳۸۷). مطالعه تجربه صنایع دفاعی در پایش و ارزیابی تعالی با رویکرد پژوهش در عمل، فصلنامه علوم مدیریت ایران. سال سوم، شماره ۱۰.

شفقت ابوطالب، الیاسی مهدی و دیگران. (۱۳۹۵). گونه‌شناسی فرایندهای موفق نظام نوآوری دفاعی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، نشریه علمی پژوهشی مدیریت نوآوری. سال چهارم، شماره ۴.

فرتوک زاده حمیدرضا، دره شیرینی محمدرضا و جواد وزیری. (۱۳۹۳). نقش صنعت دفاعی در گذار به اقتصاد مقاومتی، فصلنامه آفاق امنیت. سال هفتم، شماره ۲۵.

دهقانی پوده حسین، پاشایی هولاسو امین. (۱۳۹۶). تحلیل تعامل عوامل مؤثر بر نوآوری سازمان‌های دفاعی با استفاده از رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری، فصلنامه مدیریت نظامی. سال هفدهم، شماره ۳.

دانش آشتیانی محمداقرا. (۱۳۹۰). الگویی برای مدیریت راهبرد دفاعی - امنیتی، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی. شماره‌های ۲۱ و ۴۷.

مهدی نژاد نوری محمد، فیاض مجتهدی محمدرضا. (۱۳۹۰)، عوامل مدیریت راهبردی در دستیابی به سامانه‌های دفاعی

مختار زاده، نیما و کیانی بختیاری، ابوالفضل (۱۳۹۳)، سیاست‌گذاری‌های صنعتی در برخی کشورهای جهان و ایران، نشریه نشاء علم.

کیوان حسینی، سید اصغر (۱۳۸۴)، جایگاه مقوله دفاع همه‌جانبه در اندیشه فقهی سیاسی امام خمینی (ره)، فصل‌نامه مطالعات بسیج، سال هشتم، شماره ۲۹، زمستان ۱۳۸۴.

تصویر کلان وزارت دفاع در راستای خلق شایستگی دفاعی (بر اساس تدابیر فرماندهی معظم کل قوا)، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۸۹.

تدوین الگوی سیاست‌گذاری در وزارت دفاع و خرد مایه‌های پشتیبان آن، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۳.

گزارش تحلیلی چالش‌های پیش روی صنایع دفاعی در گذار به نوآوری باز، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۳.

گزارش تحلیلی آسیب‌شناسی رویکرد هسته و شبکه در وزارت دفاع، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۳.

مطالعات تطبیقی ترازبایی توان طراحی و تولید محصولات صنعت دفاعی جمهوری اسلامی ایران. وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، شورای راهبردی (۱۳۹۹).

- دهقان، حسین، (۱۳۹۷)، طرح تحول صنایع دفاعی، دفتر مشاور عالی فرماندهی معظم کل قوا در حوزه صنعت دفاعی.
- فولادی، قاسم، (۱۳۹۷)، تجارب سایر کشورها در مدیریت صنایع دفاعی؛ مطالعات پشتیبان طرح تحول صنایع دفاعی، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- گزارش مطالعاتی راهنمای وزارت دفاع آینده، (۱۳۹۷)، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
- گزارش الگوی طرح تعالی و پیشرفت وزارت دفاع، (۱۳۹۸)، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
- موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی (۱۳۸۹). نظامنامه نوآوری باز وزارت دفاع.
- الیاسی، م. (۱۳۹۴)، سند مبنای نوآوری نیروهای مسلح (نما)، مرکز تحقیقات راهبردی ستاد کل نیروهای مسلح
- گزارش مطالعاتی طرح صنعتی سازی نوین در وزارت دفاع، معاونت توسعه مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی، مرکز مطالعات راهبردی، ۱۳۹۸.
- گزارش تحلیلی رویکرد وزارت دفاع به بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، (۱۳۹۸)، مرکز مطالعات راهبردی، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
- نظام قابلیت محوری صنعت دفاعی، (۱۳۹۹)، موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- سیاست‌های کلی نظام مصوب مقام معظم رهبری، ابلاغی مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- سکاران، اوما. (۱۳۸۵). روش‌های تحقیق در مدیریت. (محمد صائبی و محمود شیرازی، مترجمان). تهران: موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی. (نشر اثر اصلی ۱۳۸۱)
- Industry For Defense and Prosperous Britain, Refreshing Defense Industrial Policy, U.K Ministry of Defense. 2017.
- Defense Industrial capability Plan, Australian Government, Department of Defense, 2018.
- A Defense Industrial Strategy for the U.K, Royal United Services Institute for Defense & Security Studies (RUSI), John Louth and Trever Taylor, 2018.
- National Defense Industrial Strategy (Greece), Hellenic Ministry of National Defense, General Direction for Defense Investment Armaments, 2017.
- National Defense Industrial Strategy, Ministry of Defense, Denmark, 2014.
- Strour, m. Baird.k and Schoch.h. (2016). "The Role of Strategic Flexibility in The Associations between Management Control System Characteristics and Strategic Change". Contemporary Management Research. Vol.12. No.3. pp. 371-406. 2016.

